

Hyvinvoinnin, terveyden ja turvallisuuden edistäminen 2030

Toimeenpanosuunnitelma

VALTIONEUVOSTON JULKAISUJA 2021:27

vn.fi

VALTIONEUVOSTO
STATSRÅDET

Hyvinvoinnin, terveyden ja turvallisuuden edistäminen 2030

Toimeenpanosuunnitelma

Julkaisujen jakelu

Distribution av publikationer

**Valtioneuvoston
julkaisuarkisto Valto**

Publikations-
arkivet Valto

julkaisut.valtioneuvosto.fi

Julkaisumyynti

Beställningar av publikationer

**Valtioneuvoston
verkkokirjakauppa**

Statsrådets
nätbokhandel

vnjulkaisumyynti.fi

Valtioneuvosto

© 2021 tekijät ja sosiaali- ja terveysministeriö

ISBN pdf: 978-952-383-670-9

ISSN pdf: 2490-0966

Taitto: Valtioneuvoston hallintoyksikkö, Julkaisutuotanto
Helsinki 2021

Hyvinvoinnin, terveyden ja turvallisuuden edistäminen 2030 Toimeenpanosuunnitelma

Valtioneuvoston julkaisu 2021:27**Julkaisija** Valtioneuvosto**Yhteisötekijä** Kansanterveyden neuvottelukunta**Kieli** suomi**Sivumäärä** 57**Tiivistelmä**

Hyvinvoinnin, terveyden ja turvallisuuden edistäminen 2030 periaatepäätöksellä linjataan niitä toimia, joilla suomalaisten hyvinvoinnin ja terveyden eriarvoisuus saadaan vähenemään vuoteen 2030 mennessä. Periaatepäätös ja sen toimeenpanosuunnitelma ovat jatkumoa Terveys 2015 -ohjelmalle. Työ on edennyt vuorovaikutteisena prosessina sidosryhmien kanssa yhteisiin tavoitteisiin ja toimeenpanoon sitoutumiseksi. Tavoitteiden saavuttaminen edellyttää toimia kaikilla hallinnonaloilla ja myös yhteistyötä niiden välillä.

Tämä toimeenpanosuunnitelma on valmisteltu periaatepäätöksen tavoitteiden saavuttamiseksi. Suunnitelmassa kuvataan käytännönläheiset toimet, vastuut, seuranta ja aikataulutus työn etenemiseksi.

Toimeenpanosuunnitelmassa toimenpiteet on kuvattu periaatepäätöksen neljän painopisteen mukaisesti:

- 1) Kaikille mahdollisuus osallisuuteen,
- 2) Hyvät arkiympäristöt,
- 3) Hyvinvointia ja terveyttä edistävä toiminta ja palvelut sekä
- 4) Päätöksenteolla vaikuttavuutta.

Toimeenpanoa ohjaa ja seuraa ministeriöiden ja eri hallinnonalojen asiantuntijoista koostuva Kansanterveyden neuvottelukunta. Neuvottelukunta tekee vuosittain yhteenvedon toimenpiteiden edistymisestä ja toimeenpanosuunnitelma päivitetään tämän perusteella. Toimeenpanosuunnitelman laajempi päivitys tehdään hallituskauden vaihtuessa, jolloin sitä päivitetään hallitusohjelman painotusten mukaisesti.

Asiasanat hyvinvointi, terveys, turvallisuus, eriarvoisuus, edistäminen**ISBN PDF** 978-952-383-670-9**ISSN PDF** 2490-0966**Julkaisun osoite** <http://urn.fi/URN:ISBN:978-952-383-670-9>

Främjande av välfärd, hälsa och säkerhet 2030

Genomförandeplan

Statsrådets publikationer 2021:27**Utgivare** Statsrådet**Utarbetad av** Folkhälsodelegationen
Språk finska**Sidantal** 57

Referat

I principbeslutet om främjande av hälsa, välfärd och säkerhet 2030 dras upp riktlinjer för de åtgärder som hjälper att minska ojämlikheten före 2030 när det gäller finländarnas hälsa och välfärd. Principbeslutet och dess genomförandeplan är en fortsättning på programmet Hälsa 2015.

Arbetet har gjorts i en interaktiv process med intressegrupperna för att förbinda alla parter till de gemensamma målen och genomförandet av åtgärderna. För att målen ska kunna nås, krävs det åtgärder inom alla förvaltningsområden och även samarbete mellan dem.

Denna genomförandeplan har tagits fram för att nå målen i principbeslutet. I planen fastställs konkreta åtgärder, ansvarsområden, uppföljningssätt och en tidsplan för det fortsatta arbetet.

I genomförandeplanen beskrivs åtgärderna i enlighet med principbeslutets fyra fokusområden:

- 1) Möjlighet för alla att delta
- 2) Bra vardagsmiljöer
- 3) Verksamhet och tjänster som bidrar till välfärd och hälsa samt
- 4) Genomslag via beslutsfattande

Genomförandet styrs och följs upp av delegationen för folkhälsa som består av sakkunniga från ministerier och olika förvaltningsområden. Delegationen gör årligen ett sammandrag av åtgärdernas utfall och genomförandeplanen uppdateras utifrån detta. En mer omfattande uppdatering av genomförandeplanen görs i början av en ny regeringsperiod då den uppdateras i enlighet med prioriteringarna i regeringsprogrammet.

Nyckelord välfärd, hälsa, säkerhet, ojämlikhet, främjande

ISBN PDF 978-952-383-670-9**ISSN PDF** 2490-0966

URN-adress <http://urn.fi/URN:ISBN:978-952-383-670-9>

Promotion of wellbeing, health and safety 2030 Implementation plan

Publications of the Finnish Government 2021:27**Publisher** Finnish Government**Group Author** Advisory Board for Public Health**Language** Finnish**Pages**57

Abstract

The government resolution entitled 'Promotion of wellbeing, health and safety 2030' sets out the measures for reducing inequalities in the health and wellbeing of people in Finland by 2030. The resolution and the related implementation plan are a continuation of the Government's public health programme, Health 2015. The work has progressed interactively with stakeholders, with the aim of making everyone involved committed to the common objectives and implementation of the resolution. Achieving the objectives calls for both action across and cooperation between all branches of government.

This implementation plan was prepared to achieve the objectives of the resolution. The plan describes the concrete measures, their monitoring, the responsibilities and the work progress schedule.

The implementation plan describes the measures in accordance with the following four priority areas set out in the resolution:

- 1) opportunity for all to get involved,
- 2) good everyday environments,
- 3) measures and services promoting wellbeing and health, and
- 4) decision-making generates effectiveness.

The Advisory Board for Public Health, which consists of experts from ministries and different branches of government, will guide and monitor the implementation of the resolution. The Advisory Board will produce an annual summary of the progress made with the measures, and the implementation plan will be updated based on that. The implementation plan will be updated in a more comprehensive manner when the government term changes. It will then be updated in accordance with the priorities of the new Government Programme.

Keywords prosperity, health, safety, inequality, furtherance**ISBN PDF** 978-952-383-670-9**ISSN PDF**

2490-0966

URN address <http://urn.fi/URN:ISBN:978-952-383-670-9>

Sisältö

1	Johdanto	7
1.1	Toimeenpanon seuranta ja suunnitelman päivittäminen.....	8
2	Keskeiset painotukset	9
2.1	Ratkaisut eriarvoisuuden vähentämiseksi	10
3	Toimeenpanosuunnitelma	12
3.1	Kaikille mahdollisuus osallisuuteen.....	12
3.2	Hyvät arkiympäristöt.....	20
3.3	Hyvinvointia, terveyttä ja turvallisuutta edistävä toiminta ja palvelut	33
3.4	Päätöksenteolla vaikuttavuutta	44
 LIITTEET		
	Liite 1. Hyvinvoinnin, terveyden ja turvallisuuden edistäminen 2030 – valtioneuvoston periaatepäätös.....	49
	Liite 2. Periaatepäätöksen valmistelu.....	56
	Liite 3. Toimeenpanosuunnitelmassa käytetyt lyhenteet	57

1 Johdanto

Hyvinvoinnin, terveyden ja turvallisuuden edistäminen 2030 – valtioneuvoston periaatepäätös linjaa niitä toimia, joilla suomalaisten hyvinvoinnin ja terveyden eriarvoisuus saadaan vähenemään vuoteen 2030 mennessä. Päämääränä on turvata suomalaisten kestävä hyvinvointi kaikissa väestö- ja ikäryhmissä. Tämä voi toteutua, kun ihmiset voivat mahdollisimman hyvin, heillä on hyvä työ-, opiskelu- ja toimintakyky ja he kokevat voivansa vaikuttaa omiin asioihinsa.

Periaatepäätöksen tavoitteiden saavuttamiseksi on valmisteltu tämä toimeenpanosuunnitelma, jossa kuvataan käytännönläheiset toimet, vastuut, seuranta ja aikataulutus työn etenemiseksi. Toimeenpanoa ohjaa ja seuraa ministeriöiden ja eri hallinnonalojen asiantuntijoista koostuva Kansanterveyden neuvottelukunta.

Toimeenpanosuunnitelmassa toimenpiteet on kuvattu periaatepäätöksen neljän painopisteen mukaisesti:

Kansanterveyden neuvottelukunta tukee toiminnallaan toimenpiteiden toteutumista. Toimeenpanoa toteutetaan osana eri hallinnonalojen ja organisaatioiden toimintaa. Ministeriöt vastaavat omalla hallinnonalallaan siitä, että toimet toteutetaan. Onnistunut toimeenpano edellyttää toimenpiteiden viemistä osaksi kaikkien yhteistyökumppaneiden omaa

toimintaa sekä yhteistyötä kaikkien toimeenpanoon osallistuvien kanssa. Yhteistyössä hyödynnetään verkostoja ja se perustuu kumppanuudelle. Toimeenpanon toteutuksen rahoituksesta päätetään erikseen.

Toimeenpanosuunnitelman valmistelussa on otettu huomioon eri hallinnonalojen ohjelmaa, strategisia linjauksia ja kehittämishankkeiden toimia, jotka keskeisesti liittyvät ihmisten hyvinvoinnin, terveyden ja turvallisuuden edistämiseen. Tämä toimeenpanosuunnitelma kokoaa näitä linjauksia ja edistää osaltaan niiden toimeenpanoa.

1.1 Toimeenpanon seuranta ja suunnitelman päivittäminen

Kansanterveyden neuvottelukunta seuraa toimeenpanosuunnitelman toimenpiteiden toteutumista sekä sopii seurantaindikaattorit, joilla tavoitteiden saavuttamista arvioidaan. Nämä indikaattorit julkaistaan erillisenä liitteenä.

Neuvottelukunta tekee vuosittain yhteenvedon toimenpiteiden edistymisestä ja toimeenpanosuunnitelma päivitetään tämän perusteella. Päivityksen yhteydessä toteutetaan kuulemistilaisuus ja kommentointikierrros, joissa kootaan sidosryhmien ehdotuksia toimeenpanon edistämiseen ja mahdollisiksi uusiksi toimenpiteiksi.

Toimeenpanosuunnitelman laajempi päivitys tehdään hallituskauden vaihtuessa, jolloin sitä päivitetään hallitusohjelman painotusten mukaisesti.

Hyvinvoinnin, terveyden ja turvallisuuden edistäminen 2030 -valtionneuvoston periaatepäätöksen tavoitteiden ja toimeenpanosuunnitelman toimenpiteiden toteutumisesta raportoidaan valtioneuvostolle ja annetaan tiedoksi eduskunnalle Kansanterveyden neuvottelukunnan tämän toimikauden päätteeksi vuonna 2023.

2 Keskeiset painotukset

Kun yhteiskunta muuttuu, tarvitaan uudenlaisia ratkaisuja, joilla hyvinvointia, terveyttä ja turvallisuutta edistetään kaikissa elämänvaiheissa ja –tilanteissa usein erilaisin toimenpitein. Vaikuttavimmat toimenpiteet ovat sellaisia, joita tehdään samaan aikaan eri suunnista ja joilla on sama tavoite. Toimeenpanosuunnitelmaan kootut toimenpiteet kohdentuvat siksi laajasti yhteiskunnan eri alueille, ja niitä pitää toteuttaa rinnakkain hyvän lopputuloksen aikaansaamiseksi. Poikkihallinnollinen ja monitoimijainen yhteistyö sekä ihmisten osallisuus ovat perusta, jolla yhteinen työ toteutuu. Toimeenpanosuunnitelmassa on otettu huomioon tarve toteuttaa toimenpiteitä, jotka osaltaan edistävät covid-19 kriisistä toipumista ja lisäävät yhteiskunnan, yhteisöjen ja yksilöiden resilienssiä.

Eriarvoisuus on lisääntynyt yhteiskunnassamme. Jotta suunta voidaan muuttaa paremmaksi, on kyettävä vahvistamaan ihmisten osallisuutta ja yhdenvertaisuutta. Tämä tarkoittaa sitä, että keskitymme parantamaan erityisesti heikoimmassa asemassa olevien ihmisten tilannetta. Jokaisella on oltava koti ja riittävä toimeentulo. Huomiota on kiinnitettävä myös toimiin, joilla tuetaan ihmisten mahdollisuuksia osallistua työelämään yhdenvertaisesti ja syrjimättömästi. Mahdollisuudet itsensä kehittämiseen on turvattava kaikille. Niin ikään jokaisen on päästävä vaikuttamaan sekä itseään koskeviin asioihin, että itselleen tärkeän yhteisön asioihin. Digitaalisten palveluiden tulee tukea digiosallisuutta – näin aiempaa useampi pääsee osalliseksi palveluista.

Arkiympäristö vaikuttaa olennaisesti ihmisten hyvinvointiin, terveyteen ja turvallisuuteen. Toimenpidesuunnitelmaan koottujen toimenpiteiden avulla arkiympäristöistä saadaan sellaisia, että ne kannustaisivat ihmisiä toimimaan hyvinvoinnin, terveyden ja turvallisuuden edistämiseksi. Toimenpiteet liittyvät niin terveellisten ja kestävien elintapojen, mielen-terveyden ja yhteisöllisyyden edistämiseen, asumisen turvallisuuteen kuin myös erilaisten ympäristöön liittyvien haittojen ehkäisyyn. Arkiympäristöjen hyvä suunnittelu ehkäisee myös asuinalueiden eriytymistä.

Ihmiset tarvitsevat hyvinvointia, terveyttä ja turvallisuutta edistävää toimintaa sekä laadukkaita ja yhdenvertaisia palveluja. Siksi on tärkeää, että kuntien ja alueiden johtamista, toimintaa ja yhteistyötä tuetaan. Samalla varmistetaan, että sujuvasti yhteen toimivat julkiset, yksityiset ja järjestöjen palvelut ovat kaikkien saatavilla. Julkisen hallinnon ja rakenteiden muuttuessa tämän toteutumiseksi tarvitaan uusia toimintamalleja. Ihmisten kanssa työskentelevien ammattilaisten osaamisen kehittäminen on tärkeää, jotta he voivat

omassa työssään tukea ihmisiä uusilla ja vaikuttavilla keinoilla hyvinvoinnin ja terveyden edistämisen kysymyksissä. Tähän toimeenpanosuunnitelmaan sisältyy myös sosiaali- ja terveydenhuollon uudistukseen toimeenpanoon liittyviä toimenpiteitä.

Päätöksentekijät tekevät jatkuvasti päätöksiä, jotka vaikuttavat ihmisten hyvinvointiin, terveyteen ja turvallisuuteen ja joilla joko vähennetään tai lisätään ihmisten välistä eriarvoisuutta. Päätöksenteon vaikuttavuutta voidaan vahvistaa, kun päätöksenteon menetelmiä sekä tietopohjaa kehitetään. Tarvitaan menetelmiä, joiden avulla voidaan osoittaa taloudellisten päätösten vaikutukset ihmisten hyvinvointiin, terveyteen ja turvallisuuteen. Ajantasaisen, luotettavan ja ymmärrettävän tiedon tuottaminen päätöksenteon sekä päätösten vaikutusten arvioinnin tueksi on siten välttämätöntä.

2.1 Ratkaisut eriarvoisuuden vähentämiseksi

Hyvinvoinnin, terveyden ja turvallisuuden edistäminen 2030 valtioneuvoston periaatepäätöksessä esitään ratkaisuja eriarvoisuuden vähentämiseksi. Eriarvoisuuden vähentämiseen tehtävässä työssä painottuvat ihmisten oma toimijuus ja osallisuus sekä ongelmien ehkäiseminen ennalta.

Eriarvoisuus voi liittyä lähes kaikkiin inhimillisen elämän osa-alueisiin: hyvinvointiin, terveyteen, talouteen, syntyperään, sukupuoleen, ikään tai asumiseen. Eriarvoisuuden vastakohtina voidaan pitää tasa-arvoa ja oikeudenmukaisuutta. Niin eriarvoisuuden kuin tasa-arvon ja oikeudenmukaisuuden määrittelyssä otetaan kantaa siihen, kenen tai keiden kannalta ja mihin verrattuna ilmiö aiheuttaa eriarvoisuutta. Lisäksi eriarvoisuudessa tapahtuvien muutosten mittaamiseen vaikuttaa se, että objektiivisia vertailukohtia ei aina ole saatavilla. Tulonjaossa olevia eroja voidaan mitata vaikkapa kansainvälisesti käytössä olevalla GINI-indeksillä. Hyvinvointiin liittyvän eriarvoisuuden mittaamiseen taas ei ole kansainvälisesti yhteneväisiä mittaustapoja, kysymys on osittain kokemuksesta, joka on paitsi henkilökohtainen myös kulttuurisidonnainen. Kuitenkin myös hyvinvointia kuvaamaan on kehitetty erilaisia yhdistelmämittareita (esim. WHO-5 Well-Being Index; OECD well-being framework).

Eriarvoisuuden vähentäminen on EU-maissa korkean prioriteetin tavoite. Koko maailmassa Covid 19-epidemia ja sen ehkäisemiseen liittyvien rajoitustoimien eriarvoisuutta lisäävät vaikutukset ovat erityisen huolen aiheena. Syynä on se, että eriarvoisuuden pitkäaikaisvaikutukset ovat varsin tuhoisia. Lisääntyvä suvaitsemattomuus ja ihmisten perusoikeuksiin kohdistuvat loukkaukset rapauttavat jo saavutettuja edistysaskeleita eriarvoisuuden vähentämisessä¹. Pitkittyessään eriarvoisuuden kokemukset nakertavat yhteisöjen

¹ FRA 2020 (https://fra.europa.eu/sites/default/files/fra_uploads/pr-2020-fundamental-rights-report_fi.pdf)

turvallisuutta ja yhteenkuuluvuuden tunnetta. Tutkimusten mukaan taloudellisesti tasavarvoisissa maissa asuvat muita terveemmät ja hyvinvoivemmat ihmiset².

Eriarvoisuuden vähentäminen ei toteudu automaattisesti vaan siihen tulee kiinnittää erityistä huomiota tarkastelemalla ja ennakoimalla toimenpiteiden vaikutuksia eriarvoistumiskehitykseen.

Hyvinvoinnin, terveyden ja turvallisuuden edistämisessä tulisi huomioida etenkin seuraavia seikkoja:

- *Toimenpiteiden toteuttaminen eri toimialojen yhteistyöllä ja läpileikkaavuus:* Esimerkiksi ihmisten työllistymiseen vaikuttavat työvoimapalvelujen lisäksi myös Kelan, sosiaali- ja terveydenhuollon jne. toimenpiteet.
- *Toimenpiteiden tarkkuus ja niiden kohderyhmien tunnistaminen:* Toimenpiteiden kohdentaminen tarkasti auttaa vaikuttavien toimien suunnittelussa ja konkretisoinnissa. Eli toimenpiteiden kohteena ei olisi nuoret ja iäkkäät yleensä, vaan nuoret koulupudokkaat tai liikkumattomat yli 75-vuotiaat. Jos puhutaan mahdollisuuksien lisäämisestä aktiiviseen osallistumiseen, on tarkennettava, mitä aktiivinen osallisuus tarkoittaa, ja kenen osallisuudesta puhutaan.
- *Palvelujen sisällön kehittäminen:* Palvelujen tavoitteet, sisältö ja niistä saatava hyöty tulisi nostaa keskiöön, ei tarjontaa tai määrää. Miten esimerkiksi palvelut edistävät toimintakykyä, kun etuuksia ja palveluja sovitetaan yhteen? Ovatko universaalit palvelut oikeasti universaaleja, vai hyötyvätkö jotkut ihmisryhmät niistä muita enemmän? Miten tarjotaan universaalien palvelujen täydennyksenä kohdennettuja palveluja erityisryhmille/vai tarpeen mukaan? Onko tarjolla myös matalan kynnyksen palveluja, ja huomioidaanko niiden kehittämisessä myös (ei leimaava) tarjontaympäristö?
- *Heikkojen kohtien tunnistaminen:* Tunnistetaanko ja priorisoidaanko toimia, jotka vaativat juuri nyt erityistä huomiota esim. asuntopolitiikka, toimeentulotuen tarve, palvelujen sisällöt, turvallisuusnäkökulma?
- *Luontoympäristöjen läheisyys ja turvallinen sosiaalinen elinympäristö:* Miten tarjotaan kaikille ihmisille riittävän hyvä elinympäristö (mm. asuinalueita kehittämällä sekä turvallisuushaasteita tunnistamalla)?

Jotta eriarvoisuutta pystyttäisiin vähentämään, toimeenpanosuunnitelmaan kirjatut toimenpiteet edellyttävät edelleen täsmentämistä ja ylläkuvattujen näkökulmien huomioon ottamista toimeenpanovaiheessa.

2 Wilkinson & Pickett 2009 <https://doi.org/10.1007/s11211-012-0148-9>

3 Toimeenpanosuunnitelma

Toimenpiteet, joilla periaatepäätöksessä asetettuihin tavoitteisiin päästään, on esitetty painopisteisiin kirjattujen alatavoitteiden mukaisesti. Jokaisen alatavoitteen alla on yksi tai useampi toimenpide, ja ne on numeroitu. Lisäksi jokaiselle toimenpiteelle on määritetty aikataulu, koordinoiva taho ja yhteistyötahot.

3.1 Kaikille mahdollisuus osallisuuteen

Ihmiset kokevat olevansa yhdenvertaisia ja osallisia, kun:

- heillä on mahdollisuus riittävään toimeentuloon ja he eivät koe köyhyyttä
- heillä on riittävät tiedot, taidot ja mahdollisuudet vaikuttaa ja osallistua demokraattiseen päätöksentekoon
- heillä on mahdollisuus oppia ja kehittää itseään kaikissa elämän vaiheissa
- heillä on turvallinen ja terveellinen koti jossa asua
- he voivat osallistua työelämään yhdenvertaisesti ja syrjimättömästi
- he osaavat ja voivat käyttää erilaisia digitaalisia palveluja
- heillä on mahdollisuus mielekkääseen vapaa-ajan toimintaan ja harrastamiseen
- nuoret kokevat voivansa toimia ja vaikuttaa mielekkäästi
- vähemmistöryhmät ja maahanmuuttajat pääsevät antamaan täyden panoksensa yhteiskunnassa
- kieli- ja kulttuurivähemmistöihin kuuluvilla ja pakolaistaustaisilla maahanmuuttajilla terveys on kohentunut yhtä hyväksi kuin väestöllä keskimäärin

Alatavoite 1.1: Ihmisillä on mahdollisuus riittävään toimeentuloon ja he eivät koe köyhyyttä

Toimenpiteet	Aikataulu, koordinoiva taho ja yhteistyötahot
Toimenpide 1: Uudistetaan sosiaaliturvaa siten, että kaikkein pienituloisimpien ihmisten tilanne paranee ja mahdollisuudet aktiiviseen osallisuuteen lisääntyvät.	Milloin: 2020-2027 Koordinoiva taho: STM Yhteistyökumppanit: TEM, VM, OKM, KELA
Toimenpide 2: Käynnistetään valtakunnallisen sosiaalihuollon kehittämisohjelma, jolla lisätään sosiaalityön tunnettavuutta, menetelmiä ja vaikuttavuutta ihmisten voimavarojen ja toimintakyvyn tukemisessa.	Milloin: 2020-2022 Koordinoiva taho: STM Yhteistyökumppanit: Tulevat hyvinvointialueet, kunnat, THL, sosiaalialan osaamiskeskukset
Toimenpide 3: Levitetään ja vakiinnutetaan eri ikä- ja erityisryhmiin kuuluville ihmisille suunnattuja etsivän ja löytävän työn menetelmiä. Selvitetään toimintamallien käytön laajuutta.	Milloin: 2020-2022 Koordinoiva taho: STM Yhteistyökumppanit: OKM, TEM, järjestöt, tulevat hyvinvointialueet, kunnat, seurakunnat, Taike
Toimenpide 4: Alueille ja kuntiin luodaan uusia ja innovatiivisia osallisuutta edistäviä yhteistyökumppanuuksia julkisen, yksityisen ja kolmannen sektorin välille.	Milloin: 2020-2023 Koordinoiva taho: Kuntaliitto Yhteistyökumppanit: VM, STM, THL, STEA, tulevat hyvinvointialueet, maakunnat, kunnat, järjestöt, AVI
Toimenpide 5: Kehitetään keinoja velkaongelmien ennaltaehkäisyyn. Valmistellaan positiivista luottotietorekisteriä ja sen edellyttämää lainsäädäntöä. Arvioidaan mahdollisuutta lyhentää maksuhäiriömerkintöjen säilytysaikoja ennen positiivisen luottotietorekisterin käyttöönottoa. Seurataan kuluttajaluottojen hintasääntelyn tehokkuutta ja tarpeen mukaan sääntelyä kiristetään mm. kuluttajaluottojen markkinoinnin osalta. Kohdennetaan toimia ongelmalliseen rahapelaamiseen.	Milloin: 2020-2023 Koordinoiva taho: OM Yhteistyökumppanit: TEM, VM, STM

Alatavoite 1.2: Ihmisillä on riittävät tiedot, taidot ja mahdollisuudet vaikuttaa ja osallistua demokraattiseen päätöksentekoon

Toimenpiteet	Aikataulu, koordinoiva taho ja yhteistyötahot
Toimenpide 6: Toimeenpannaan Kansallisen demokratiaohjelman sekä valtakunnallisen nuorisotyön ja -politiikan ohjelman (VANUPO) toimenpiteet, joilla edistetään osallistumiseen ja vaikuttamiseen vaadittavia tietoja ja taitoja, demokratia- ja ihmisoikeuskasvatusta.	Milloin: 2020-2025 Koordinoiva taho: OM Yhteistyökumppanit: VM, OPH, OKM, VNK, muut ministeriöt, Kuntaliitto
Toimenpide 7: Toimeenpannaan Kansallisen demokratiaohjelman toimintaohjelman toimenpiteet, joilla lisätään mahdollisuuksia vaikuttaa ja osallistua päätöksentekoon.	Milloin: 2020-2025 Koordinoiva taho: OM Yhteistyökumppanit: Valtioneuvosto, Kuntaliitto
Toimenpide 8: Lisätään osallistavan budjetoinnin käyttöönottoa ja ilmiöbudjetoinnin kokeiluja.	Milloin: 2020- Koordinoiva taho: VM ja muut ministeriöt Yhteistyökumppanit: Kuntaliitto

Alatavoite 1.3: Ihmisillä on mahdollisuus oppia ja kehittää itseään kaikissa elämän vaiheissa

Toimenpiteet	Aikataulu, koordinoiva taho ja yhteistyötahot
Toimenpide 9: Lisätään mahdollisuuksia elinikäiseen oppimiseen ja kulttuuriharrastamiseen.	Milloin: 2020-2023 Koordinoiva taho: OKM Yhteistyökumppanit: OPH, Ikäinstituutti, Taikusydän, järjestöt, vapaan sivistystyön toimijat, Kuntaliitto, AVI
Toimenpide 10: Kehitetään erityisopetuksen laatua, taataan muodollisesti kelpoisten erityisopettajien riittävyys, tuetaan yhteisopettajuutta, muodostetaan joustavia opetusryhmiä, tuetaan inklusion toteutumista ja torjutaan alueellista eriarvoisuutta sekä kehitetään joustavaa perusopetusta (JOP0).	Milloin: 2020-2022 Koordinoiva taho: OPH Yhteistyökumppanit: OKM
Toimenpide 11: Media ja -teknologialukutaito osana viestintä- ja teknologiaosaamista.	Milloin: tarkentuu myöhemmin Koordinoiva taho: OKM Yhteistyökumppanit: OPH

Toimenpiteet	Aikataulu, koordinoiva taho ja yhteistyötahot
Toimenpide 12: Kehitetään ja vahvistetaan organisaatioiden osaamista toteuttaa väestölle suunnattua terveysviestintää ja sen vaikuttavuutta.	Milloin: <i>tarkentuu myöhemmin</i> Koordinoiva taho: STM Yhteistyökumppanit: OKM, THL, järjestöt
Toimenpide 13: Yhdenvertaisuus ja sukupuolten tasa-arvo; määritellään konkreettiset toimenpiteet, joilla tietoisuutta sukupuolen moninaisuudesta lisätään sekä edistetään määrätietoisesti ja suunnitelmallisesti yhdenvertaisuutta.	Milloin: <i>tarkentuu myöhemmin</i> Koordinoiva taho: STM Yhteistyökumppanit: THL, TTL, kansalaisjärjestöt, työmarkkinajärjestöt

Alatavoite 1.4: Ihmisillä on turvallinen ja terveellinen koti jossa asua

Toimenpiteet	Aikataulu, koordinoiva taho ja yhteistyötahot
Toimenpide 14: Kehitetään asumisneuvontaa.	Milloin: 2020 – 2028 Koordinoiva taho: YM Yhteistyökumppanit: Järjestöt, Kuntaliitto, AVI, seurakunnat
Toimenpide 15: Edistetään toimintakyvyltään heikentyneiden henkilöiden itsenäistä asumista. Otetaan huomioon eri alueiden erityispiirteet huomioitava (esim. pohjoisen maaseudut). Toimintakyvyltään heikentyneiden omaa ja heidän läheistensä, sekä palvelun tarjoajien turvallisuusosaaminen varmistetaan.	Milloin: 2021–2028 Koordinoiva taho: YM Yhteistyökumppanit: STM, kunnat, tulevat hyvinvointialueet, maakunnat, seurakunnat
Toimenpide 16: Lisätään mukautuvaa ja joustavaa asuntokantaa. Vaihtoehtoja kehitettäessä otetaan huomioon toimintakyvyltään heikentyneiden henkilöiden tilanne ja pidetään huolta asumisen turvallisuudesta asumismuodosta riippumatta.	Milloin: 2021–2028 Koordinoiva taho: YM Yhteistyökumppanit: ARA
Toimenpide 17: Kasvatetaan kohtuuhintaista asuntotarjontaa ja kehitetään ennaltaehkäisevää toimintaa asuntomarkkinoilta syrjäytymisen estämiseksi.	Milloin: 2021–2028 Koordinoiva taho: YM Yhteistyökumppanit: STM, OM, ARA, kunnat, tulevat hyvinvointialueet, maakunnat, järjestöt, yritykset

Alatavoite 1.5: Ihmiset voivat osallistua työelämään yhdenvertaisesti ja syrjimättömästi

Toimenpiteet	Aikataulu, koordinoiva taho ja yhteistyötahot
Toimenpide 18: Varmistetaan saavutettavat ja monialaiset palvelut heikossa työmarkkina-asemassa oleville henkilöille.	Milloin: 2020–2023 Koordinoiva taho: TEM Yhteistyökumppanit: OKM, STM, tulevat hyvinvointialueet, maakunnat, KELA, kunnat, Kuntaliitto, järjestöt, TE-palvelut
Toimenpide 19: Varmistetaan heikossa työmarkkina-asemassa olevien henkilöiden pääsy osaamista kehittäviin palveluihin.	Milloin: <i>tarkentuu myöhemmin</i> Koordinoiva taho: OKM Yhteistyökumppanit: TEM, tulevat hyvinvointialueet, maakunnat, kunnat, Kuntaliitto, TE-palvelut
Toimenpide 20: Lisätään kumppanuutta yritysten ja työnantajien kanssa asenteiden muuttamiseksi ja toimivien käytäntöjen luomiseksi, jotta heikossa työmarkkina-asemassa olevien henkilöiden rekrytointikynnys alenisi.	Milloin: 2020–2023 Koordinoiva taho: TEM Yhteistyökumppanit: STM, työmarkkinajärjestöt, maakunnat, TE-palvelut
Toimenpide 21: Otetaan maakunnissa käyttöön näyttöön perustuvat toimintamallit vaikeasti työllistyvien henkilöiden työllistymisen tukemisessa.	Milloin: 2020–2023 Koordinoiva taho: TEM Yhteistyökumppanit: OKM, STM, STEA, maakunnat, kunnat, TE-palvelut
Toimenpide 22: Arvioidaan aktivointipalveluiden ja -toimien vaikutuksia heikossa työmarkkina-asemassa olevien ihmisten työllistymiseen, työ- ja toimintakykyyn sekä osallisuuteen.	Milloin: 2020–2023 Koordinoiva taho: TEM Yhteistyökumppanit: STM, TE-palvelut
Toimenpide 23: Tuetaan työttömäksi jääneiden ihmisten työ- ja toimintakykyä ottamalla käyttöön monialaiset työkyvyn tuen mallit.	Milloin: 2020–2023 Koordinoiva taho: Tulevat hyvinvointialueet Yhteistyökumppanit: Kunnat, järjestöt (kokemusasiantuntijat), TE-palvelut
Toimenpide 24: Poistetaan kannustinloukkuja siten, että työn vastaanottaminen on kannattavaa ilman pelkoa siitä, että toimeentulo heikkenee tai siihen tulee katkos.	Milloin: 2020–2027 Koordinoiva taho: STM Yhteistyökumppanit: TEM, VM

Toimenpiteet	Aikataulu, koordinoiva taho ja yhteistyötahot
Toimenpide 25: Luodaan välineet tunnistamaan riskit työttömyyden pitkittymiseen ja toistumiseen sekä luodaan menetelmät niihin puuttumiseksi.	Milloin: 2020–2023 Koordinoiva taho: TEM Yhteistyökumppanit: OKM, STM, tulevat hyvinvointialueet, maakunnat, TE-palvelut
Toimenpide 26: Kavennetaan työttömyysjakson pituuden eroja väestöryhmissä sekä alueellisesti.	Milloin: <i>tarkentuu myöhemmin</i> Koordinoiva taho: TEM Yhteistyökumppanit: Maakunnat, tulevat hyvinvointialueet, kunnat, Kuntaliitto, TE-palvelut
Toimenpide 27: Edistetään nopeaa uudelleentyöllistymistä.	Milloin: <i>tarkentuu myöhemmin</i> Koordinoiva taho: TEM Yhteistyökumppanit: Työnantajat, työmarkkinajärjestöt, järjestöt, TE-palvelut
Toimenpide 28: Tuetaan työvoiman liikkuvuutta maan sisällä ja EU-alueilla. Ehkäistään työmarkkinoilta syrjäytymistä ja tuetaan paluuta koulutukseen ja työelämään.	Milloin: 2020–2023 Koordinoiva taho: TEM Yhteistyökumppanit: STM, työmarkkinajärjestöt, maakunnat, TE-palvelut

Alatavoite 1.6: Ihmiset osaavat ja voivat käyttää erilaisia digitaalisia palveluja

Toimenpiteet	Aikataulu, koordinoiva taho ja yhteistyötahot
Toimenpide 29: Vahvistetaan digiosallisuutta ja varmistetaan digitaaliset osallisuusvälineet (alustat, laitteet, sovellukset), kehitetään niitä ja mahdollistetaan niiden laajamittainen hyödyntäminen ja käyttöosaaminen (järjestöt).	Milloin: 2020–2025 Koordinoiva taho: VNK Yhteistyökumppanit: VM, STM, OM, järjestöt, Kuntaliitto, alueelliset digihanketoimijat
Toimenpide 30: Digitaalisten palveluiden käyttöönotossa varmistetaan palveluiden saatavuuden, saavutettavuuden ja esteettömyyden parantaminen.	Milloin: <i>tarkentuu myöhemmin</i> Koordinoiva taho: VM Yhteistyökumppanit: SM, KELA, TE-palvelut muut julkisten palveluiden tuottajat, Kuntaliitto, AVI

Alatavoite 1.7: Ihmisillä on mahdollisuus mielekkääseen vapaa-ajan toimintaan ja harrastamiseen

Toimenpiteet	Aikataulu, koordinoiva taho ja yhteistyötahot
Toimenpide 31: Varmistetaan liikunta- ja urheiluseurojen elinvoima ja merkitys koko elämäntulon harrastusmahdollisuuksien tarjoajana.	Milloin: 2020– Koordinoiva taho: OKM Yhteistyökumppanit: VM, STM, kunnat, liikunta- ja urheiluseurat
Toimenpide 32: Turvataan lasten ja nuorten mahdollisuus harrastamiseen. Kehitetään nuorisotyön ja koulujen/oppilaitosten sekä järjestöjen välistä yhteistyötä mielekkään tekemisen ja vapaa-ajan toteutumiseksi lähiympäristössä. Edistetään päiväkotien, koulujen ja oppilaitosten hyödyntämistä mielekkään tekemisen ja harrastamisen ympäristöinä myös vapaa-ajalla.	Milloin: 2020– Koordinoiva taho: OKM Yhteistyökumppanit: Kunnat, kansalaisjärjestöt, Kuntaliitto, AVI

Alatavoite 1.8: Nuoret kokevat voivansa toimia ja vaikuttaa mielekkäästi

Toimenpiteet	Aikataulu, koordinoiva taho ja yhteistyötahot
Toimenpide 33: Panostetaan nuorisotyöhön ja nuorten osallistumisen mahdollisuuksiin järjestöissä. Toimeenpannaan VANUPO-toimenpiteet nuorten osallistumisen ja vaikuttamisen keinojen ja taitojen vahvistamiseksi. Toimeenpannaan Kansallinen lapsistrategia 2020 – 2030, joka vahvistaa lasten oikeuksien täysimääräistä toteutumista Suomessa. Keskeisenä osa-alueena on lasten ja nuorten osallisuuden vahvistaminen.	Milloin: 2020–2023 Koordinoiva taho: OKM Yhteistyökumppanit: Tulevat hyvinvointialueet, kunnat, järjestöt, maakunnat, STM, OM, YM, AVI
Toimenpide 34: Hyödynnetään järjestelmällisesti kouluterveyskyselyjä, KOTT tutkimusta ja nuorisobarometria sekä nuorten kokemustietoa nuorten syrjäytymisen ja turvallisuusongelmien ennaltaehkäisyssä.	Milloin: 2020– Koordinoiva taho: THL Yhteistyökumppanit: Kunnat, tulevat hyvinvointialueet, maakunnat, AVI

Alatavoite 1.9: Vähemmistöryhmät ja maahanmuuttajat pääsevät antamaan täyden panoksensa yhteiskunnassa

Toimenpiteet	Aikataulu, koordinoiva taho ja yhteistyötahot
Toimenpide 35: Toimeenpannaan Kansallinen romanipoliittinen ohjelma 2. Romanipoliittinen ohjelma (ROMPO 2): kahdeksan toimintalinjaa, koulutus, työllisyys, yhdenvertaisuus, kieli-, taidekulttuuri, osallisuus, viestintä, alueellinen, paikallinen ja kansallinen kehittäminen.	Milloin: 2018–2022 Koordinoiva taho: STM Yhteistyökumppanit: OPH, romaniväestön koulutustiimi opetushallitus, OKM, AVI
Toimenpide 36: Varmistetaan, että harkinnanvaraisten valtionavustushankkeiden valintakriteerit sisältävät kulttuurisen moninaisuuden, yhteisöllisyyden ja osallisuuden lisäämisen.	Milloin: 2018–2021 Koordinoiva taho: STEA Yhteistyökumppanit: OKM, AVI
Toimenpide 37: Edistetään maahan muuttaneiden ihmisten kotoutumista palveluissa, työelämässä, kulttuurissa, opetuksen alueella, kansalaisjärjestötoiminnassa. Kiinnitetään erityistä huomiota työelämän ulkopuolella oleviin ihmisiin, erityisesti naisiin sekä lasten ja nuorten harrastustoimintaan. Levitetään tietoa kotoutumisen hyvistä käytännöistä.	Milloin: 2020–2023 Koordinoiva taho: TEM Yhteistyökumppanit: OKM, STM, Kuntaliitto, kunnat, AVI, järjestöt
Toimenpide 38: Valmistellaan ja toimeenpannaan poikkihallinnollinen rasmin vastainen ja hyvien väestösuhteiden toimintaohjelma. Tuotetaan kunnille käytännön työkaluja paikallisten väestöryhmien välisten hyvien suhteiden edistämiseen, myönteisen asenneilmapiirin tukemiseen ja turvallisuuden kokemuksen vahvistamiseen.	Milloin: 2020–2023 Koordinoiva taho: OM Yhteistyökumppanit: Muut ministeriöt, Kuntaliitto, Taike, kunnat, maakunnat, tulevat hyvinvointialueet, AVI

Alatavoite 1.10: Kieli- ja kulttuurivähemmistöihin kuuluvilla ja pakolaistaustaisilla maahanmuuttajilla terveys on kohentunut yhtä hyväksi kuin väestöllä keskimäärin

Toimenpiteet	Aikataulu, koordinoiva taho ja yhteistyötahot
Toimenpide 39: Toimeenpannaan THL:n PALOMA-hankkeen suosituksia pakolaistaustaisten maahan muuttaneiden ihmisten mielenterveyden edistämiseksi.	Milloin: 2020–2023 Koordinoiva taho: THL Yhteistyökumppanit: Ministeriöt, kunnat, tulevat hyvinvointialueet
Toimenpide 40: Toimeenpannaan pohjoismaista saamelaisten itsemurhien ehkäisy-suunnitelmaa ja otetaan käyttöön menetelmiä myönteisen mielenterveyden edistämiseksi saamelaiskulttuurin keinoin.	Milloin: 2020–2023 Koordinoiva taho: STM Yhteistyökumppanit: Saamelaiskäräjät, kunnat, sosiaali- ja terveysalan järjestöt
Toimenpide 41: Käynnistetään aiempien vankilatyön kehittämishankkeiden kaltainen työskentely yleisten päihde- ja mielenterveyspalveluiden sekä -laitosten asiantuntijoiden kanssa niiden tekemän romanityön kehittämiseksi.	Milloin: 2020– Koordinoiva taho: STM Yhteistyökumppanit: OM, järjestöt
Toimenpide 42: Toimeenpannaan Roosa-tutkimushankkeen toimenpidesuosituksia.	Milloin: tarkentuu myöhemmin Koordinoiva taho: THL Yhteistyökumppanit: Ministeriöt

3.2 Hyvät arkiympäristöt

Ihmisille hyvä arkiympäristö on terveellinen, turvallinen, esteetön ja esteettinen, kun se:

- kannustaa toimimaan oman hyvinvoinnin ja terveyden edistämiseksi sekä tukee opiskelu-, työ- ja toimintakykyä
- tukee yhteisöllisyyttä ja sosiaalista yhteenkuuluvuutta sekä vähentää asuinalueiden eriytymistä
- vahvistaa mielenterveystaitoja ja mielenterveyttä
- kannustaa fyysiseen aktiivisuuteen ja antaa yhdenvertaiset mahdollisuudet liikkumiseen ja lähiluonnosta sekä kulttuuriympäristöstä nauttimiseen
- tarjoaa kaikille mahdollisuuden laadukkaaseen ravitsemukseen
- ennaltaehkäisee rakennusten ja elinympäristön mahdollisesti aiheuttamia haittoja

- kannustaa toimintatapoihin, joilla suojataan väestöä tartunnoilta ja vastustuskykyisiltä taudinaiheuttajilta
- vähentää päihteiden käytöstä, tupakasta ja pelaamisesta aiheutuvia haittoja ihmisille, heidän läheisilleen ja lähiympäristölleen
- auttaa estämään lähisuhde- ja perheväkivaltaa, onnettomuuksia ja vammautumisia.

Alatavoite 2.1: Hyvä arkiympäristö kannustaa toimimaan oman hyvinvoinnin ja terveyden edistämiseksi sekä tukee opiskelu-, työ- ja toimintakykyä

Toimenpiteet	Aikataulu, koordinoiva taho ja yhteistyötahot
Toimenpide 43: Kunnat kannustavat asukkaita aktiiviseen toimintaan ja harrastamiseen yhdyskunta- ja asuntosuunnittelun keinoin (esimerkiksi muuttamalla ja kehittämällä pihoja ja lähiliikuntapaikkoja liikkumiseen houkuttelevaksi sekä ottamalla käyttöön vajaakäytössä olevia tiloja) ja hyvän ja esteettisen ympäristön kokemiseen.	Milloin: 2020– Koordinoiva taho: Kuntaliitto Yhteistyökumppanit: Kunnat, Asukasyhdistykset, YM, OKM, järjestöt, yrittäjät ja yrittäjäjärjestöt, Taike
Toimenpide 44: Kunnat, alueet ja muut rakennuttajatahot varaavat hoito- ja laitospäätösten viihtyisyyden lisäämiseksi prosenttiosuuden rakentamis- tai peruskorjauskustannuksista taidehankintoihin.	Milloin: <i>tarkentuu myöhemmin</i> Koordinoiva taho: Taike Yhteistyökumppanit: Kunnat, tulevat hyvinvointialueet ja muut rakennuttajatahot, YM
Toimenpide 45: Kunnat ja alueet huomioivat esteettömyyden ja saavutettavuuden toimintaympäristöjen ja asumisen suunnittelussa ja kehittämisessä seuraavasti: • Saavutettavan viestinnän ja digitaalisten palveluiden, aistiympäristön ja liikkumisympäristön esteettömyyden sekä ympäristön ja opasteiden selkeyden ja hahmotettavuuden hyvät käytännöt ovat arkipäivää ympäristön suunnittelussa ja toteuttamisessa. • Esteettömyys ja saavutettavuus käsitetään laajasti eri vammaisryhmien ja toimintakyvyltään heikentyneiden, kuten iäkkäiden, tarpeet huomioiden. Tässä hyödynnetään järjestöjen ja paikallisten eri väestöryhmiä edustavien neuvostojen sekä muiden yhteistyötahojen asiantuntemusta.	Milloin: <i>tarkentuu myöhemmin</i> Koordinoiva taho: <i>tarkentuu myöhemmin</i> Yhteistyökumppanit: Kunnat, maakunnat, järjestöt, YM, STM

Toimenpiteet

Aikataulu, koordinoiva taho ja yhteistyötahot

Toimenpide 46:

Kunnat kehittävät toimintamalleja asuin ympäristöjen osallistavaan suunnitteluun ja asuin ympäristöön vaikuttamiseen siten, että lapset, nuoret ja ikääntyneet voivat turvallisesti olla aktiivisia toimijoita ja harrastajia (esimerkiksi yhteiset kävelykierrokset asuin ympäristön kehittämiseksi ja talkootyypiset ympäristön kunnostukset, monen sukupolven lähiliikuntapaikat). Hyvien käytäntöjen kokoaminen. Olemassa olevien hyvien käytäntöjen hyödyntäminen.

Milloin: *tarkentuu myöhemmin*

Koordinoiva taho: YM

Yhteistyökumppanit: Kunnat, järjestöt, Kuntaliitto, SPEK, pelastuslaitokset

Toimenpide 47:

Edistetään väestön seksuaali- ja lisääntymisterveyttä Seksuaali- ja lisääntymisterveyden toimintaohjelman (2014–2020) toimien mukaisesti. Kunnat ja maakunnat vähentävät seksitartuntoja helpottamalla turvaseksitarvikkeiden ja itsetestausvälineiden saatavuutta ja saavutettavuutta erityisesti nuorille. Jälleenmyyjät helpottavat saatavuutta vaikuttamalla sopiviin hyllypaikkoihin. Lisäksi ministeriöt lisäävät saatavuutta ja saavutettavuutta vaikuttamalla hintaan ja tukemalla nettimyyntiä.

Milloin: *tarkentuu myöhemmin*

Koordinoiva taho: THL

Yhteistyökumppanit: Kunnat ja tulevat hyvinvointialueet

Toimenpide 48:

Ihmisten kykyä huolehtia itsestään lisätään tukemalla terveyden lukutaitoa, ml. mielenterveyden lukutaitoa, kaikissa väestöryhmissä.

Milloin: *tarkentuu myöhemmin*

Koordinoiva taho: STM

Yhteistyökumppanit: Järjestöt, kunnat

Toimenpiteet**Aikataulu, koordinoiva taho ja yhteistyötahot****Toimenpide 49:**

Jatketaan Kansallisen muistiohjelman (2015–2020) toimeenpanosuunnitelman mukaisia aivoterveyttä edistäviä ja muistisairauksia ehkäiseviä toimia:

- Kehitetään sähköistä hyvinvointikertomusta siten, että aivoterveys edistymisen on raportoitavissa sen avulla.
- Kunnat ja tulevat hyvinvointialueet hyödyntävät kehitettyjä välineitä kuten Duodecimin sähköinen terveystarkastus ja Finger-hankkeessa kehitetty toimintamalli.
- THL lisää TEA-viisarin tunnettuutta ja edistää sen hyödyntämistä aivoterveys edistämisen työvälineenä.
- THL varmistaa, että neuvola- ja kouluterveystarkastusten sisältö tukee aivoterveys edistämistä.
- Muistiliitto ja jäsenyhdistykset tarjoavat yhdessä kuntien ja maakuntien kanssa kuntaisille mahdollisuuksia osallistua aivojen terveyttä tukevaan toimintaan.
- Työterveyshuolto edistää työikäisen väestön aivoterveyttä mm. Työterveyslaitoksen tekemän tutkimus- ja kehittämistyön pohjalta. Hyödynnetään tutkimustietoa taiteen vaikutuksesta aivoterveys.

Milloin: *tarkentuu myöhemmin*

Koordinoiva taho: STM

Yhteistyökumppanit: Aivoliitto, Kuntaliitto, kunnat, tulevat hyvinvointialueet, THL, työterveyshuollon toimijat, järjestöt, Taike

Toimenpide 50:

Kunnat kehittävät koulu- ja oppilaitosympäristöjä turvalliseen liikkumiseen ja terveelliseen ravitsemukseen kannustaviksi.

Milloin: *tarkentuu myöhemmin*

Koordinoiva taho: STM

Yhteistyökumppanit: OKM, kunnat

Alatavoite 2.2: Hyvä arkiympäristö tukee yhteisöllisyyttä ja sosiaalista yhteenkuuluvuutta sekä vähentää asuinalueiden eriytymistä

Toimenpiteet	Aikataulu, koordinoiva taho ja yhteistyötahot
Toimenpide 51: Osallistavan kulttuuritoiminnan toimintatapojen kansallinen käyttöönotto.	Milloin: <i>tarkentuu myöhemmin</i> Koordinoiva taho: OKM Yhteistyökumppanit: STM, tulevat hyvinvointialueet, kunnat, järjestöt
Toimenpide 52: Toimeenpannaan kansallisen demokratiaohjelman toimenpiteet, joilla lisätään luottamusta demokraattiseen päätöksentekoon, sekä kansalaisten ja viranomaisten välistä vuorovaikutusta ja ymmärrystä.	Milloin: <i>tarkentuu myöhemmin</i> Koordinoiva taho: OM Yhteistyökumppanit: Maakunnat, kunnat, järjestöt, ministeriöt

Alatavoite 2.3: Hyvä arkiympäristö vahvistaa mielenterveystaitoja ja mielenterveyttä

Toimenpiteet	Aikataulu, koordinoiva taho ja yhteistyötahot
Toimenpide 53: Kartoitetaan sosiaali- ja terveydenhuollossa, varhaiskasvatuksessa, opetustoimessa, nuorisotyössä, poliisissa ja puolustusvoimissa työskentelevien mielenterveysosaamista yhteistyössä kyseisten organisaatioiden kanssa. Edistetään, että näillä aloilla työskentelevien ammattihenkilöiden koulutukseen sisältyy ymmärrys myönteisestä mielenterveydestä, mielenterveyden suoja- ja riskitekijöistä sekä mielenterveys ja itsemurhien ehkäisytaidoista.	Milloin: 2020–2023 Koordinoiva taho: STM Yhteistyökumppanit: OKM, SM, PM, THL, oppilaitokset, alan toimijat, järjestöt
Toimenpide 54: Huolehditaan siitä, että mielenterveystaidot sisältyvät eri alojen esimieskoulutukseen ja koulutuksessa painotetaan ennaltaehkäisyä ja varhaista puuttumista.	Milloin: 2020–2023 Koordinoiva taho: STM Yhteistyökumppanit: Työmarkkinajärjestöt ja kansalaisjärjestöt
Toimenpide 55: Kiusaamisen, häirinnän ja syrjinnän ennaltaehkäisyä sekä niihin puuttumista kehitetään eri organisaatioissa, kuten päiväkodeissa, kouluissa, oppilaitoksissa ja työpaikoilla. Epäasiallista kohtelua, häirintää ja syrjintää työpaikoilla valvoo työsuojeluviranomainen.	Milloin: 2020–2022 Koordinoiva taho: OPH Yhteistyökumppanit: Työterveyslaitos, työmarkkinajärjestöt, kansalaisjärjestöt, Työturvallisuuskeskus, AVI

Toimenpiteet	Aikataulu, koordinoiva taho ja yhteistyötahot
Toimenpide 56: Huolehditaan siitä, että työpaikoilla on aktiivisessa käytössä keinoja vähentää työn psykososiaalisia kuormitustekijöitä ja lisätä työn voimavaratekijöitä.	Milloin: 2020–2022 Koordinoiva taho: STM Yhteistyökumppanit: TTL, työmarkkinajärjestöt ja kansalaisjärjestöt, Työturvallisuuskeskus, THL
Toimenpide 57: Järjestetään yhteistyössä julkisen, yksityisen ja kolmannen sektorin kanssa eri aloilla työskenteleville ammattihenkilöille kohtaamiskoulutusta sekä koulutusta mielenterveystaidoista niin, että he tunnistavat paremmin mielenterveyteen liittyviä ongelmia ja heillä on työkaluja tarjota tukea.	Milloin: 2020–2023 Koordinoiva taho: STM Yhteistyökumppanit: järjestöt, AVI
Toimenpide 58: Lasten ja nuorten mielenterveystaitoja vahvistetaan muun muassa kehittämällä peruskoulun ja toisen asteen opintojen terveystiedon opetusta, hyödyntämällä kulttuurihyvinvoinnin keinoja sekä kehittämällä ja vakiinnuttamalla toisen ja kolmannen asteen opiskelijoiden mielenterveyttä edistävää opiskeluyhteisöä ja mielenterveystaitoja vahvistavia menetelmiä erityisesti nivelvaiheet huomioon ottaen.	Milloin: 2020–2023 Koordinoiva taho: OKM Yhteistyökumppanit: OPH, STM, THL, TTL, järjestöt, Taike
Toimenpide 59: Ikääntyneiden mielenterveystaitoja vahvistetaan kehittämällä, ottamalla käyttöön ja vakiinnuttamalla vaikuttaviksi arvioituja menetelmiä.	Milloin: 2020–2023 Koordinoiva taho: STM Yhteistyökumppanit: Järjestöt, Ikäinstituutti, Taikusydän
Toimenpide 60: Eri toimijat kuten, yksityiset yritykset, kansalaisjärjestöt sekä maakunnat, kunnat ja sosiaali- ja terveysministeriö kehittävät yhdessä nuorten kanssa keinoja mielenterveyden tukemiseen.	Milloin: 2020–2022 Koordinoiva taho: <i>tarkentuu myöhemmin</i> Yhteistyökumppanit: Yksityiset yritykset, järjestöt, tulevat hyvinvointialueet, kunnat ja STM, THL, korkeakoulut, AVI, maakunnat

Toimenpiteet	Aikataulu, koordinoiva taho ja yhteistyötahot
Toimenpide 61: Toimeenpannaan Kansallinen ikäohjelma vuoteen 2030, jossa otetaan huomioon ikääntyvien hyvinvoinnin, terveyden ja turvallisuuden edistäminen arkiympäristöissä sekä palveluissa. Sisältöinä mm: kotihoidon palveluiden ulkopuolella olevien ikääntyneiden digipalveluiden kehittäminen, kulttuurihyvinvoinnin hyödyntäminen, THL:n ja TTL: kanssa käynnistymässä ikääntyneiden kanssa työskentelevien ohjelma tukemaan työkykyä (mm Kunta 10), vapaaehtoisten roolin vahvistaminen, nuoret eläkeläiset.	Milloin: 2021–2023 Koordinoiva taho: STM Yhteistyökumppanit: Muut ministeriöt, THL, kunnat, maakunnat, järjestöt, Taikusydän, tulevat hyvinvointialueet

Alatavoite 2.4: Hyvä arkiympäristö kannustaa fyysiseen aktiivisuuteen ja antaa yhdenvertaiset mahdollisuudet liikkumiseen ja lähiluonnosta sekä kulttuuriympäristöstä nauttimiseen

Toimenpiteet	Aikataulu, koordinoiva taho ja yhteistyötahot
Toimenpide 62: Kunnat lisäävät matalan kynnyksen liikuntamahdollisuuksia • tarjoamalla kaikkien saatavilla olevaa ja kokeiluihin kannustavaa, maksutonta ja kohtuuhintaista liikuntaa eri väestöryhmille, • tarjoamalla suositusten mukaista liikuntaneuvontaa, • vahvistamalla koulujen hyödyntämistä myös harrastustoiminnassa, • tekemällä yhteistyötä järjestöjen, seurojen, yhdistysten ja yritysten kanssa sekä • lisäämällä monialaista yhteistyötä esimerkiksi yhdistämällä liikunta- ja kulttuuripalveluja sekä taidetoimintaa.	Milloin: 2020 – Ohjelmat käynnissä tällä hetkellä. Koordinoiva taho: OKM ja STM liikunnan edistämishelmien kanssa Yhteistyökumppanit: Kunnat, järjestöt, seurakunnat, yhdistykset ja yritykset, Kuntaliitto, AVI, seurakunnat
Toimenpide 63: Kunnat mahdollistavat työ-, opiskelu- ja koulumatkat sekä lähipalveluiden käytön kävellessä, pyöräillen ja yhdistämällä niihin pidempiä matkaketteja joukkoliikenteellä.	Milloin: Toimenpiteet sovittu 2020–2023 tavoiteaikataulu 2030. Koordinoiva taho: tarkentuu myöhemmin Yhteistyökumppanit: Kunnat, LVM, Traficom, AVI

Toimenpiteet**Aikataulu, koordinoiva taho ja yhteistyötahot****Toimenpide 64:**

Liikuntaa, fyysistä aktiivisuutta ja istumisen vähentämistä tuetaan levittämällä tietoa fyysisesti aktiivisista toimintakulttuureista sekä edistämällä niiden kehittämistä eri organisaatioissa kuten päiväkodeissa, kouluissa, oppilaitoksissa, työpaikoilla, hoitolaitoksissa, palveluasumisissa.

Milloin: 2020–

Koordinoiva taho: OKM ja STM

Yhteistyökumppanit: Valtakunnalliset liikunnan edistämishjelmat, asiantuntijalaitokset, järjestöt, kohdeorganisaatiot

Toimenpide 65:

Vahvistetaan ammattilaisten osaamista lisäämällä kävelyn, pyöräilyn ja muun liikunnan kehittämistietoa yhdyskunta- ja ympäristö- ja liikennesuunnittelun sekä tekniikan ja rakennusalan perus- ja täydennyskoulutuksissa.

Milloin: *tarkentuu myöhemmin*

Koordinoiva taho: YM

Yhteistyökumppanit: OKM, oppilaitokset

Toimenpide 66:

Kunnat ja ministeriöt huomioivat kaavoituksen, maankäytön ja luonnonhoidon suunnittelussa asukkaiden sekä koulujen, päiväkotien, hoitolaitosten ja palvelutalojen lähiluonnon ja kulttuuriympäristön virkistys- ja opetuskäytön. Sujuvilla kulkuyhteyksillä varmistetaan luontokohteiden helppo saavutettavuus.

Milloin: *tarkentuu myöhemmin*

Koordinoiva taho: YM

Yhteistyökumppanit: Kunnat, maakunnat, LVM

Alatavoite 2.5: Hyvä arkiympäristö tarjoaa kaikille mahdollisuuden laadukkaaseen ravitsemukseen

Toimenpiteet**Aikataulu, koordinoiva taho ja yhteistyötahot****Toimenpide 67:**

Suolan, tyydyttyneen rasvan ja lisätyn sokerin saantia vähennetään, kasvisten ja kotimaisen kalan käyttöä lisätään, annoskokoja kohtuullistetaan sekä lapsille suunnattuja tuotteita, tarjottuja aterioita ja ruokaohjeita parannetaan Valtion ravitsemusneuvottelukunnan ravitsemussitoumus-toimintamallin avulla. Elintarvikealan toimijoita, mukaan lukien kunnat ja maakunnat, tuetaan toimintamallin käyttöönotossa ja toimeenpanossa. Väliarviointi 2021

Milloin: 2017–(2021) –

Koordinoiva taho: VRN

Yhteistyökumppanit: Ministeriöt, kunnat ja maakunnat, elintarvikealan toimijat, järjestöt

Toimenpiteet	Aikataulu, koordinoiva taho ja yhteistyötahot
Toimenpide 68: Kehitetään toimenpiteitä ohjaamaan paikallista ja alueellista työtä terveellisen ravitsemuksen edistämiseksi (vrt. PAKKA-malli) sisältäen mm. epäterveellisten tuotteiden asettelu kaupoissa, tuotemerkinnät, hinnoittelu.	Milloin: <i>tarkentuu myöhemmin</i> Koordinoiva taho: <i>tarkentuu myöhemmin</i> Yhteistyökumppanit: MMM, yritykset, VRN, Ruokavirasto, järjestöt
Toimenpide 69: Käynnistetään selvitys mahdollisuudesta luoda elintarvikelainsäädännön velvoitteiden ohelle vapaaehtoinen ravitsemuslaadusta kertova mittari, kuten OIVA-hymy ruokapalvelun ja elintarvikealan toimijoiden omavalvonnan tueksi.	Milloin: 2021– Koordinoiva taho: Ruokavirasto Yhteistyökumppanit:
Toimenpide 70: Kunnat, alueet ja yksityiset palveluidentuottajat ottavat käyttöön uudet ruokailusuositukset eri kohderyhmille (varhaiskasvatus, koulu, opiskelu, ikääntyneet ym.) väestön ravitsemuksen parantamiseksi eri keinoin ml. ruokapalvelujen järjestäminen, ruokakasvatus ja viestintä	Milloin: 2020– Koordinoiva taho: VRN Yhteistyökumppanit: STM, MMM, OKM, kunnat, maakunnat ja yksityiset palveluiden tuottajat, järjestöt
Toimenpide 71: Työpaikat luovat entistä paremmat mahdollisuudet työaikaiseen terveyttä edistävään syömiseen ja etenkin vuoro-, matka- ja epäsäännöllisessä työssä sekä vaihtuvissa työolosuhteissa ja etätyössä työskenteleville mm. lisäämällä tietoutta ja keinoja valita terveyttä edistäviä vaihtoehtoja aterioiksi, eväiksi, välipaloiksi ja kokoustarjoiluiksi.	Milloin: <i>tarkentuu myöhemmin</i> Koordinoiva taho: TTL Yhteistyökumppanit: Työpaikat
Toimenpide 72: Epäterveellisten elintarvikkeiden markkinoinnin rajoittaminen. Selvitystyö, minkä jälkeen määritellään toimenpiteet.	Milloin: 2020–2021 Koordinoiva taho: STM Yhteistyökumppanit: MMM, TEM, LVM, OKM, Ruokavirasto, kuluttajaviranomaiset
Toimenpide 73: Ravitsemus on poliittinen päätös - materiaali kunnille, maakunnille. Materiaalin hyödyntäminen kunnallisessa ja maakunnallisessa päätöksenteossa.	Milloin: 2021 Koordinoiva taho: STM Yhteistyökumppanit: VRN, kuntaliitto, MMM, THL, kunnat, maakunnat ja tulevat hyvinvointialueet

Toimenpiteet	Aikataulu, koordinoiva taho ja yhteistyötahot
Toimenpide 74: Lasten ja nuorten ravitsemuksen seuranta päätöksenteon tueksi.	Milloin: 2021 Koordinoiva taho: THL Yhteistyökumppanit:
Toimenpide 75: Laajennetaan kaikille saavutettavia yhteisöllistä joukkoruokailutoimintaa ja yhteisen tekemisen paikkoja. Kehitetään niiden yhteyteen harrastus- ja vertaistukitoimintaa ja matalan kynnyksen ohjausta sekä polkuja muihin toimintoihin ja palveluihin (ml vaativammat palvelut).	Milloin: <i>tarkentuu myöhemmin</i> Koordinoiva taho: <i>tarkentuu myöhemmin</i> Yhteistyökumppanit: Järjestöt, kunnat

Alatavoite 2.6: Hyvä arkiympäristö ennaltaehkäisee rakennusten ja elinympäristön mahdollisesti aiheuttamia haittoja

Toimenpiteet	Aikataulu, koordinoiva taho ja yhteistyötahot
Toimenpide 76: Lisätään väestön tietoisuutta rakennusten ja elinympäristön terveyteen ja turvallisuuteen vaikuttavista tekijöistä ja niihin liittyvistä riskeistä.	Milloin: 2018–2028 Koordinoiva taho: STM Yhteistyökumppanit: THL, YM, SM, kunnat, Valvira, AVI, STUK
Toimenpide 77: Kiinnitetään huomiota tekijöihin, joihin vaikuttamalla kansalaiset voivat myös itse vähentää riskiä altistua rakennusten ja elinympäristön haittatekijöille.	Milloin: 2018–2028 Koordinoiva taho: STM Yhteistyökumppanit: THL, YM, kunnat, Valvira, AVI, STUK
Toimenpide 78: Eri toimijat kuten, tutkimuslaitokset, viranomaiset, sosiaali- ja terveysalan järjestöt sekä kunnat ja sosiaali- ja terveysministeriö kehittävät yhdessä sidosryhmien kanssa keinoja arkiympäristön haittojen ennaltaehkäisyyn.	Milloin: 2018–2028 Koordinoiva taho: STM Yhteistyökumppanit: THL, STUK, TTL, SM, järjestöt, kunnat, AVI, Valvira
Toimenpide 79: Jalkautetaan Terveet tilat 2028 -ohjelman ja THL:n koordinoiman Kansallisen sisäilma ja terveys -ohjelman teemojen mukaisia toimenpiteitä terveyden ja hyvinvoinnin lisäämiseksi.	Milloin: 2018–2028 Koordinoiva taho: VNK, STM ja THL Yhteistyökumppanit: YM, OKM, TTL, järjestöt

Alatavoite 2.7: Hyvä arkiympäristö kannustaa toimintatapoihin, joilla suojataan väestöä tartunnoilta ja vastustuskykyisiltä taudinaiheuttajilta

Toimenpiteet	Aikataulu, koordinoiva taho ja yhteistyötahot
Toimenpide 80: Lisätään väestön tietoisuutta mikrobilääkeresistenssistä ja resistenssin yleistymiseen vaikuttavista tekijöistä sekä yleisesti mikrobilääkkeiden oikeasta käytöstä sekä ihmisten että eläinten hoidossa, lääkkeiden haittavaikutuksista ja ympäristövaikutuksista.	Milloin: 2017–2022 Koordinoiva taho: STM Yhteistyökumppanit: MMM, kansallisessa seurannassa mukana mm. THL, kunnat, sairaanhoitopiirit, Ruokavirasto
Toimenpide 81: Kiinnitetään huomiota tekijöihin, joihin vaikuttamalla kansalaiset voivat myös itse vähentää riskiä altistua resistenteille bakteereille jokapäiväisessä elämässä, kuten ihmisten ja eläinten matkustamisen yhteydessä.	Milloin: 2017–2022 Koordinoiva taho: STM Yhteistyökumppanit: MMM, kansallisessa seurannassa mukana mm. THL, kunnat, sairaanhoitopiirit, Ruokavirasto
Toimenpide 82: Terveiden ja hyvinvoinnin laitos sekä Ruokavirasto laboratorioineen säilyttävät ihmisistä, eläimistä ja elintarvikkeista eristettyjen bakteerien resistenssin seurannan, kyvyn selvittää resistenttien mikrobien aiheuttamia epidemioita sekä kyvyn reagoida yllättäviin uusiin uhkatilanteisiin Suomessa.	Milloin: 2020– Koordinoiva taho: THL Yhteistyökumppanit: Ruokavirasto

Alatavoite 2.8: Hyvä arkiympäristö vähentää päihteiden käytöstä, tupakasta ja pelaamisesta aiheutuvia haittoja ihmisille, heidän läheisilleen ja lähiympäristölleen

Toimenpiteet	Aikataulu, koordinoiva taho ja yhteistyötahot
Toimenpide 83: Toimeenpannaan päihde- ja riippuvuusstrategia. Strategian alla toimeenpannaan myös seuraavia HO:n mukaisia erillistoimia: rahapelipoliittinen ohjelma, valtioneuvoston periaatepäätös huumausainepoliitikasta, tupakkatyöryhmä sekä alkoholilain väliarviointi. Strategian alla toimeenpannaan myös THL:n koordinoimaa Ehkäisevän päihdetyön toimintaohjelmaa, jossa painopisteinä mm. päihteiden riskikäytön ja haittojen varhainen tunnistaminen ja tuki sekä yhteisöissä tehtävän ehkäisevän työn ja ammattilaisten osaamisen vahvistaminen.	Milloin: <i>tarkentuu myöhemmin</i> Koordinoiva taho: THL Yhteistyökumppanit: Kunnat, alueet, järjestöt

Toimenpiteet	Aikataulu, koordinoiva taho ja yhteistyötahot
Toimenpide 84: Ehkäistään C-hepatiitin leviämistä ruiskuhuumeiden käyttäjillä Hepatiittistrategian mukaisesti.	Milloin: 2020– Koordinoiva taho: STM Yhteistyökumppanit: Järjestöt

Alatavoite 2.9: Hyvä arkiympäristö auttaa estämään lähisuhde- ja perheväkivaltaa, onnettomuuksia ja vammautumisia

Toimenpiteet	Aikataulu, koordinoiva taho ja yhteistyötahot
Toimenpide 85: Naisiin kohdistuvan väkivallan ja perheväkivallan torjunnan toimikunta sovittaa yhteen toimenpiteitä väkivallan vähentämiseksi.	Milloin: 2018–2030 Koordinoiva taho: Naisiin kohdistuvan väkivallan ja perheväkivallan torjunnan toimikunta Yhteistyökumppanit:
Toimenpide 86: Toimeenpannaan Turvallinen elämä ikääntyneille toimintaohjelman (SM 6/2018) toimenpiteitä esimerkiksi ottamalla käyttöön etsivän ja löytävän vanhustyön malleja jokaisella alueella kaikkein haavoittuvimmassa asemassa olevien ikääntyneiden auttamiseksi ja tunnistamiseksi mm. kaltoinkohtelun ennalta estämiseksi.	Milloin: 2020– Koordinoiva taho: SM Yhteistyökumppanit: STM, OM, järjestöt ja seurakunnat (etsivä ja löytävä vanhustyö), tulevat hyvinvointialueet, kunnat, Kuntaliitto, AVI
Toimenpide 87: Toimeenpannaan Turvallisesti kaiken ikää, Koti- ja vapaa-ajan tapaturmien ehkäisyn ohjelman 2021–2030 toimenpiteet. Toimeenpanosuunnitelmassa asetetaan määrällinen tavoite tapaturmakuolemien ja vakavien vammautumisten vähentämiseksi vuoteen 2030 ja pilkotaan tavoite määrällisiin osatavoitteisiin (esim. hukkumiset, tieliikennekuolemat, palokuolemat, putoamiset, tapaturmakustannukset jne.).	Milloin: 2021–2030 Koordinoiva taho: Koti- ja vapaa-ajan tapaturmien ehkäisyn koordinaatioryhmä (STM) Yhteistyökumppanit: Ministeriöt, tutkimuslaitokset, korkeakoulut, kunnat, järjestöt, tulevat hyvinvointialueet, maakunnat
Toimenpide 88: Toteutetaan liikenneturvallisuusstrategia. Laaditaan ja toteutetaan liikenneturvallisuusohjelma.	Milloin: 2021– Koordinoiva taho: Tieliikenneturvallisuuden kansallinen työryhmä (LVM) Yhteistyökumppanit:

Toimenpiteet	Aikataulu, koordinoiva taho ja yhteistyötahot
Toimenpide 89: Toimeenpannaan Väkivallaton lapsuus -toimenpidesuunnitelma lapsiin kohdistuvasta väkivallasta 2020 – 2025. Toteutetaan mm. Barnahus -hanke.	Milloin: 2020–2025 Koordinoiva taho: THL Yhteistyökumppanit: STM, POHA, SM, OM, OKM, OPH, sairaanhoitopiirit, järjestöt, yliopistot
Toimenpide 90: Laaditaan ja toimeenpannaan Lanzaroten sopimuksen toimeenpanosuunnitelma.	Milloin: 2020–2023 Koordinoiva taho: STM Yhteistyökumppanit: OM, SM, UM, järjestöt
Toimenpide 91: Laaditaan ja toimeenpannaan poikkihallinnollinen ihmiskaupan vastainen toimintaohjelma.	Milloin: 2020–2023 Koordinoiva taho: OM:n ja VN:n ihmiskaupan vastaisen työn koordinaattori Yhteistyökumppanit: SM, TEM, STM, UM, järjestöt
Toimenpide 92: Laaditaan ehdotus uudeksi laiksi ihmiskaupan uhrien auttamisesta.	Milloin: 2020–2022 Koordinoiva taho: STM Yhteistyökumppanit: SM, OM, UM, TEM, THL, Migri
Toimenpide 93: Toimeenpannaan väkivaltaisen radikalisoitumisen ja extremismien ehkäisyn ohjelma.	Milloin: 2020– Koordinoiva taho: SM Yhteistyökumppanit: STM, THL, OM, OKM, OPH, järjestöt
Toimenpide 94: Kuolemansyyn tutkimuksen, oikeuslääketieteellisen ruumiinavauksen, pelastustoimen ja ensihoidon tiedot saadaan kattavasti tapaturmien ehkäisytyötä tekevien käyttöön olosuhdetiedot mukaan lukien.	Milloin: 2021–2030 Koordinoiva taho: THL Yhteistyökumppanit: POHA, STM, SM, Pelastusopisto
Toimenpide 95: Toimeenpannaan Turvallinen ja onnettomuuksista vapaa arki 2025 -toimintaohjelman vaikuttavuustavoitteiden teot.	Milloin: 2020–2025 Koordinoiva taho: SM Yhteistyökumppanit: Pelastuslaitokset, kunnat, tulevat hyvinvointialueet, sairaanhoitopiirit, järjestöt

3.3 Hyvinvointia, terveyttä ja turvallisuutta edistävä toiminta ja palvelut

Ihmiset tarvitsevat hyvinvointia, terveyttä ja turvallisuutta edistävää toimintaa sekä laadukkaita ja yhdenvertaisia palveluja:

- hyvinvoinnin, terveyden ja turvallisuuden edistäminen on osa kuntien ja alueiden johtamista, toimintaa ja yhteistyötä
- yhteisöllinen toiminta ja palvelut ehkäisevät ennalta ongelmien syntyä ja ovat oikea-aikaisia
- työpaikoilla on aktiivisessa käytössä keinoja tukea ihmisten hyvinvointia
- palvelut ja etuudet on sovitettu yhteen toimintakykyä edistäviksi
- kuntoutus ja kuntouttava työtoiminta tukevat ihmisten työkykyä ja mahdollisuuksia työhön
- ihmiset voivat vaikuttaa ja toimia tarvitsemiaan palveluja koskeissa asioissa
- yhteistyörakenteet mahdollistavat vaikuttavan yhteistyön eri hallinnonalojen ja järjestöjen välillä
- sosiaali- ja terveysalan ammattilaisilla ja muilla ihmisten kanssa työskentelevillä henkilöillä on välineitä edistää hyvinvointia ja terveyttä sekä kykyä ehkäistä itsetuhoisia tekoja vaikeissa elämäntilanteissa
- ihmiset saavat sujuvasti yhteen toimivia julkisia, yksityisiä ja järjestöjen tarjoamia palveluja

Alatavoite 3.1: Hyvinvoinnin, terveyden ja turvallisuuden edistäminen on osa kuntien ja alueiden johtamista, toimintaa ja yhteistyötä

Toimenpiteet	Aikataulu, koordinoiva taho ja yhteistyötahot
Toimenpide 96: Kunnissa ja alueilla muodostetaan hyvinvoinnin, terveyden ja turvallisuuden edistämisen yhteistyötä ja koordinaatiota tukevat rakenteet (hyvinvointiryhmät ja koordinaatioon nimetyt toimijat/henkilöt) ja toimintaan kohdennetaan riittävät resurssit. Otetaan työssä huomioon alueiden erityispiirteet. Kuvataan hyvinvoinnin ja terveyden edistämisen rakenteen yhteys mm. ehkäisevän mielenterveys- ja päihdetyön rakenteeseen sekä turvallisuuden edistämiseen.	Milloin: 2020–2022 Koordinoiva taho: STM Yhteistyökumppanit: Kunnat, tulevat hyvinvointialueet, AVI, sosiaalialan osaamiskeskukset, maakunnat

Toimenpiteet	Aikataulu, koordinoiva taho ja yhteistyötahot
Toimenpide 97: Alueellisessa päätöksenteossa otetaan käyttöön ihmisiin kohdistuvien vaikutusten ennakkoarviointikäytännöt mukaan lukien lapsivaikutusten arviointi ja hyödynnetään monialaista tietoa väestön hyvinvoinnista ja terveydestä.	Milloin: 2021– Koordinoiva taho: THL Yhteistyökumppanit: Tulevat hyvinvointialueet, maakunnat, ministeriöt, AVI
Toimenpide 98: Kunnat ja tulevat hyvinvointialueet laativat hyvinvointikertomukset ja -suunnitelmat monialaisessa ja monitoimijaisessa yhteistyössä (ml. järjestöt) asiantuntija- ja kokemustietoa hyödyntäen. - Hyvinvointikertomukset ja -suunnitelmat sisältävät muun muassa kuvauksen alueen keskeisistä hyvinvointivajeista, suosituksen näyttöön perustuvista menetelmistä niiden korjaamiseksi ja kuvauksen hyvinvointirakenteesta (ml. yhdyspinnat) menetelmien saamiseksi kaikkien käyttöön sekä seurannan. - Hyvinvointikertomuksissa ja suunnitelmissa on tärkeä kiinnittää huomiota haavoittuvassa asemassa olevien ja riskiryhmien tunnistamiseen, ennaltaehkäisyyn sekä varhaisen tuen ja hoidon keinoihin. Suunnitelmassa voidaan konkreettisesti kuvata muun muassa mielenterveyden, seksuaaliterveyden, ravitsemuksen, liikunnan ja turvallisuuden edistäminen sekä ehkäisevän päihdetyön, kulttuurihyvinvoinnin, vertaistuen ja kuntoutuksen vahvistaminen. - Hyvinvointialueet kirjaavat rokotteilla ehkäistävien tautien ja lääkkeille vastustuskykyisten taudinaiheuttajien torjunnan terveyden- ja hyvinvoinnin edistämisen suunnitelmiin niin sosiaali- ja terveydenhuollossa kuin myös elintarviketuotantoon liittyvässä karja- ja maataloudessa sekä ympäristöasioissa.	Milloin: 2021– Koordinoiva taho: THL Yhteistyökumppanit: Kunnat, tulevat hyvinvointialueet, Kuntaliitto, FCG, THL, AVI, sosiaalialan osaamiskeskukset, maakunnat

Toimenpiteet	Aikataulu, koordinoiva taho ja yhteistyötahot
Toimenpide 99: Tulevien hyvinvointialueiden palvelustrategiassa kuvataan hyvinvoinnin, terveyden ja turvallisuuden edistämisen tavoitteet ja toimenpiteet sisältäen tulevien hyvinvointialueiden ja kuntien yhdyspinnalla olevat palvelut ja palveluketjut kuten elintapaohjauksen ja kulttuurihyvinvoinnin palveluketjut.	Milloin: 2022– Koordinoiva taho: STM Yhteistyökumppanit: Tulevat hyvinvointialueet, THL, AVI
Toimenpide 100: Tulevat hyvinvointialueet vakiinnuttavat taide- ja kulttuurilähtöiset hyvinvointipalvelut, terveyttä ja hyvinvointia edistävä taide- ja kulttuuritoiminnan sekä kulttuuriset oikeudet osaksi hyvinvoinnin ja terveyden edistämistä sekä sosiaali- ja terveydenhuollon palveluiden suunnittelua, toteutusta ja seurantaa.	Milloin: 2020–2022 Koordinoiva taho: Taiku 3 Yhteistyökumppanit: Tulevat hyvinvointialueet, kunnat, AVI, STM, OKM
Toimenpide 101: Johtamisen avuksi otetaan käyttöön työkaluja, joiden avulla fyysistä aktiivisuutta, ravitsemusta ja turvallisuutta edistetään osana organisaatioiden toimintaa. Toimia kohdennetaan erityisesti niihin työpaikkoihin ja työntekijäryhmiin kuuluville henkilöille, jotka tukea tarvitsevat/edistävät olosuhteet puuttuvat.	Milloin: <i>tarkentuu myöhemmin</i> Koordinoiva taho: TTL Yhteistyökumppanit: Tulevat hyvinvointialueet, maakunnat, kunnat, järjestöt, työpaikat, ministeriöt
Toimenpide 102: Julkisen, yksityisen ja kolmannen sektorin toiminnassa otetaan käyttöön näyttöön perustuvia toimintamalleja, jotka edistävät nykyistä paremmin heikoimmassa asemassa olevien väestöryhmien hyvinvointia, terveyttä ja turvallisuutta sekä turvallisuuden tunnetta. Tuetaan näyttöön perustuvien toimintamallien käyttöönottoa a) tarjoamalla tietoa arvioiduista toimintamalleista (esim. THL portaali) b) tarjoamalla vertaistukea niiden käyttöönottoon c) kehittämällä rahoitusta tukemaan näyttöön perustuvien toimintamallien käyttöönottoon.	Milloin: 2021– Koordinoiva taho: THL Yhteistyökumppanit: STEA, STM, VM, OM, OKM, sosiaalialan osaamiskeskukset, järjestöt, Kuntaliitto, Ikäinstituutti, Taikusydän

Toimenpiteet	Aikataulu, koordinoiva taho ja yhteistyötahot
Toimenpide 103: Tulevat hyvinvointialueet, maakunnat ja kunnat integroivat yhdessä nuorten koulutus-, sosiaali-, terveys-, työvoima- ja ohjauspalvelut yhtenäiseksi asiakaslähtöiseksi kokonaisuudeksi Ohjaamo-alustalle.	Milloin: 2018–2020, jatkuu 2021– Koordinoiva taho: TEM Yhteistyökumppanit: Tulevat hyvinvointialueet, maakunnat, kunnat
Toimenpide 104: Tulevat hyvinvointialueet, kunnat ja järjestöt sekä muut alueelliset toimijat seuraavat terveyttä ja hyvinvointia edistävää taide- ja kulttuuritoimintaa ja kulttuuristen oikeuksien toteutumista osana yhdyspintapalveluita sekä osana hyvinvointikertomuksia.	Milloin: 2021– Koordinoiva taho: Taiku 3 Yhteistyökumppanit: Tulevat hyvinvointialueet, kunnat, AVI, Taike, järjestöt
Toimenpide 105: Lasta odottavien ja lapsiperheiden tarvitsema vanhemmuuden ja parisuhteen tuki sekä ohjaus terveyttä vahvistaviin elintapoihin varmistetaan perhekeskusten palveluverkostoissa, neuvolassa sekä kouluterveydenhuollossa ja muussa opiskeluhoollossa. Ammattihenkilöt tunnistavat sukupolvelta toiselle siirtyvien ongelmien riskitekijöitä raskauden ajalta lähtien ja osaavat käyttää vaikuttavia toimintamalleja lasten ja vanhempien tukemiseksi. Varmistetaan toimivat hoitoketjut sekä vanhemmille että lapsille. • Perhekeskuksissa, neuvoloissa sekä koulujen ja oppilaitosten opiskeluhoollossa työskentelevillä henkilöillä on käytössään menetelmiä tunnistaa vanhemmuuden tukea tarvitsevat perheet ja keinot tarjota heille tarpeiden mukainen perhekohtainen tai ryhmämuotoinen tuki perheen voimavarojen vahvistamiseksi. Hyödynnetään etsivää kulttuurityötä. • Perhekeskusten sekä koulujen ja oppilaitosten opiskeluhoollon henkilöstölle otetaan käyttöön ja tarpeen mukaan kehitetään välineitä (ml. kulttuurihyvinvointi) tukea vanhempia lapsen mielenterveystaitojen ja terveellisten elintapojen vahvistamisessa.	Milloin: 2020–2022 Koordinoiva taho: STM Yhteistyökumppanit: Tulevat hyvinvointialueet, kunnat, OKM, järjestöt

Toimenpiteet**Aikataulu, koordinoiva taho ja yhteistyötahot****Toimenpide 106:**

Sosiaali- ja terveydenhuollon palveluissa sekä muiden lasten ja perheiden kanssa työskentelevien ammattihenkilöiden elintapaohjauksen, mielenterveysosaamisen, kulttuurihyvinvoinnin ja rokotteilla ehkäistävien tautien torjunnan osaamisen kehittämistarpeet kartoitetaan ja niitä vahvistetaan koulutuksella tuen tarpeiden tunnistamiseen ja tuen tarjoamiseen sekä ottamalla käyttöön jo olemassa olevia, hyviksi havaittuja työvälineitä ja malleja.

Milloin: *tarkentuu myöhemmin*

Koordinoiva taho: *tarkentuu myöhemmin*

Yhteistyökumppanit: Tulevat hyvinvointialueet, kunnat, järjestöt, yritykset, STM, OKM, AVI, täydennyskoulutusta tarjoavat koulutusorganisaatiot.

Alatavoite 3.2: Yhteisöllinen toiminta ja palvelut ehkäisevät ennalta ongelmien syntyä ja ovat oikea-aikaisia

Toimenpiteet	Aikataulu, koordinoiva taho ja yhteistyötahot
Toimenpide 107: Ennaltaehkäisevien toimintamallien käyttöä vahvistetaan sosiaali- ja terveydenhuollon palveluissa: - vahvistamalla vertaistukea ja ryhmämuotoisia palveluita; - vakiinnuttamalla asiakasosallisuuden, palvelumuotoilun menetelmien ja kokemusasiantuntijoiden käyttö osana perustyötä; - hyödyntämällä kulttuurin mahdollisuuksia sosiaalisen osallisuuden luomisessa - ottamalla tehokkaaseen käyttöön tunnistamisen, puheeksioton, mini-intervention ja elintapaneuvonnan toimintamallit; - tarjoamalla neuvontapisteitä, matalan kynnyksen palveluita sekä tuomalla niitä osaksi olemassa olevia palveluita ja lähelle asiakkaita; - levittämällä ja juurruttamalla etsivän työn menetelmiä - laatimalla monitoimijaiset hoitopolut, tehostamalla hoitoon ohjaamista ja ottamalla käyttöön vastuutyöntekijän nimeäminen - vahvistamalla ammattilaisten osaamista elintapaohjauksessa (liikunta, ravinto, uni, päihteettömyys, kulttuurihyvinvointi) ja turvallisuudessa sekä - tukemalla saumattomien palveluketjujen ja alueellisten palvelutarjottimien rakentamista.	Milloin: 2020–2023 Koordinoiva taho: THL Yhteistyökumppanit: Tulevat hyvinvointialueet, apteekit, STM, OKM, järjestöt, kunnat, järjestöt, sosiaalialan osaamiskeskukset, asiantuntijalaitokset, yritykset, AVI, THL
Toimenpide 108: Palveluohjauksella turvataan palveluiden saavutettavuus sekä ihmisten oikeus saada tukea ja ohjausta.	Milloin: <i>tarkentuu myöhemmin</i> Koordinoiva taho: <i>tarkentuu myöhemmin</i> Yhteistyökumppanit: Tulevat hyvinvointialueet, järjestöt

Toimenpiteet	Aikataulu, koordinoiva taho ja yhteistyötahot
Toimenpide 109: Ikääntyvien palveluissa varmistetaan monialaiset toimintakyvyn ylläpitämistä tukevat toimet huomioiden muistisairaat henkilöt ja omaishoitajat.	Milloin: 2020–2023 Koordinoiva taho: <i>tarkentuu myöhemmin</i> Yhteistyökumppanit: Tulevat hyvinvointialueet, kunnat, järjestöt
Toimenpide 110: Tarpeetonta antibioottien kysyntää vähennetään viestittämällä kuluttajille lääkkeille vastustuskykyisistä taudinaiheuttajista, mikrobilääkkeiden vaikutuksesta yksilön mikrobiflooraan sekä rokottamisen merkityksestä tautien torjunnassa.	Milloin: 2017–2022 Koordinoiva taho: STM Yhteistyökumppanit:
Toimenpide 111: Kunnat tunnistavat eri tarttuvien tautien riskiryhmään kuuluvat henkilöt ja sopeuttavat ennalta ehkäisevät toimenpiteet kunkin ryhmän erityispiirteet huomioiden. Tartuntatauteja ennaltaehkäisevät ja haittoja vähentävät matalan kynnyksen terveyspalvelut ovat erityisesti riskiryhmien saatavilla. Riskiryhmiin kuuluville henkilöille kohdistettu tartuntatautien seulonta on tehokasta ja mahdollistaa tartuntatautien varhaisen toteamisen ja hoidon.	Milloin: 2021– Koordinoiva taho: STM Yhteistyökumppanit: Kunnat, tulevat hyvinvointialueet
Toimenpide 112: Rokotteiden hyväksyttävyyttä lisätään ja rokotekattavuutta parannetaan laaja-alaisen ja monipuolisten keinojen avulla.	Milloin: <i>tarkentuu myöhemmin</i> Koordinoiva taho: STM Yhteistyökumppanit: AVI, Valvira, tulevat hyvinvointialueet, THL, TTL
Toimenpide 113: Terveiden ja hyvinvoinnin laitos kehittää ennaltaehkäisevän ja edistävän työn vaikuttavuutta kuvaavia mittareita (ml. kulttuurihyvinvoinnin näkökulma) THL luo tietopankin, jossa on luokiteltu käytössä olevat hyvinvoinnin ja terveyden edistämisen menetelmät niiden vaikuttavuusnäytön perusteella.	Milloin: <i>tarkentuu myöhemmin</i> Koordinoiva taho: THL Yhteistyökumppanit: Taike, sosiaalialan osaamiskeskukset

Toimenpiteet	Aikataulu, koordinoiva taho ja yhteistyötahot
Toimenpide 114: Terveiden ja hyvinvoinnin laitos tehostaa eri väestöryhmiin kuuluvien henkilöiden hyvinvoinnin ja terveyden sekä elintapojen seurantaa lisäämällä tietojen käytettävyyttä ja valtakunnallista saatavuutta.	Milloin: 2020– Koordinoiva taho: THL Yhteistyökumppanit:
Toimenpide 115: Työn ja työhyvinvoinnin kehittämisohjelma (TYÖ2030) rahoittaa toimiala- ja työpaikkatason kehittämishankkeita, jotta työpaikoilla on aktiivisessa käytössä keinoja tukea ihmisten hyvinvointia. Toimeenpannaan Työelämän ja hyvän mielen terveyden toimenpideohjelma.	Milloin: 2020–2023 Koordinoiva taho: STM Yhteistyökumppanit: TTL, työpaikat
Toimenpide 116: Toteutetaan osana sosiaaliturvauudistusta, yksi uudistuksessa tarkasteltavista ongelmakokonaisuuksista. — Haavoittuvassa työmarkkina-asemassa olevien ihmisten työ- ja toimintakykyä tukevan moniammatillisen työn kehittäminen sote-keskuksissa sekä työllistymisen tuki mm. työhönvalmennuksen menetelmin sekä palveluiden (aikuissosiaalityö, sosiaalinen kuntoutus) ja etuuksien (työmarkkinatuki, toimeentulotuki) yhteensovittamisen osana sotu-uudistusta.	Milloin: Käynnistyy keväällä 2021 Koordinoiva taho: STM Yhteistyökumppanit: TEM, THL

Alatavoite 3.3: Työpaikoilla on aktiivisessa käytössä keinoja tukea ihmisten hyvinvointia

Toimenpiteet	Aikataulu, koordinoiva taho ja yhteistyötahot
Toimenpide 117: Kuntoutuksen toimeenpanon suunnitelman valmistelu ja toimeenpano. Kuntoutuksen palveluita kehitetään tulevaisuuden sote-keskuksessa sekä eri ohjelmien sisällä; ikästrategiassa sekä mielenterveysstrategiassa ja työkykyohjelmassa.	Milloin: 2020–2022 Koordinoiva taho: STM Yhteistyökumppanit:

Alatavoite 3.4: Palvelut ja etuudet on sovitettu yhteen toimintakykyä edistäviksi

Toimenpiteet	Aikataulu, koordinoiva taho ja yhteistyötahot
Toimenpide 118: Toteutetaan osana sosiaaliturvauudistusta (on yksi uudistuksessa tarkasteltavista kokonaisuuksista)	Milloin: 2020–2028 Koordinoiva taho: STM Yhteistyökumppanit:

Alatavoite 3.5: Kuntoutus ja kuntouttava työtoiminta tukevat ihmisten työkykyä ja mahdollisuuksia työhön

Toimenpiteet	Aikataulu, koordinoiva taho ja yhteistyötahot
Toimenpide 119: Tulevat hyvinvointialueet integroivat monialaiset palvelukokonaisuudet yhdestä paikasta saataviksi palveluiksi. (esim. päihde-, mielenterveys- ja sosiaalityön palvelut; muiden sote-palvelujen, TE-palvelujen, kuntien työllisyyspalvelujen ja Kelan palveluiden yhteistyön kehittäminen)	Milloin: 2020–2023 Koordinoiva taho: STM Yhteistyökumppanit: Tulevat hyvinvointialueet, kunnat, TE-palvelut, Kela

Alatavoite 3.6: Ihmiset voivat vaikuttaa ja toimia tarvitsemiaan palveluja koskevissa asioissa

Toimenpiteet	Aikataulu, koordinoiva taho ja yhteistyötahot
Toimenpide 120: Asukkaat ja asiakkaat osallistuvat toiminnan palveluiden suunnitteluun, kehittämiseen ja arvioimiseen. Ammattihenkilöt osaavat kohdata asiakkaat ja tunnistaa asiakkaiden tarpeita yhdessä heidän kanssaan sekä hyödyntää kokemusasiantuntijuutta ja palvelumuotoilua. Alueen viranomaisten osaamista vahvistetaan siten, että asukkaiden osallistumis- ja vaikuttamismahdollisuudet voidaan turvata.	Milloin: 2020–2022 Koordinoiva taho: THL Yhteistyökumppanit: Tulevat hyvinvointialueet, kunnat, järjestöt

Alatavoite 3.7: Yhteistyörakenteet mahdollistavat vaikuttavan yhteistyön eri hallinnonalojen ja järjestöjen välillä

Toimenpiteet	Aikataulu, koordinoiva taho ja yhteistyötahot
Toimenpide 121: Kunnat ja tulevat hyvinvointialueet tehostavat lasten ja nuorten elintapojen seurantaa ja varhaista tukea muun muassa sopimalla vastuista, rakenteista ja prosesseista sekä laatimalla hoitopolut ja tehostamalla hoitoon ohjausta.	Milloin: <i>tarkentuu myöhemmin</i> Koordinoiva taho: THL Yhteistyökumppanit: Kunnat, tulevat hyvinvointialueet, STM, järjestöt
Toimenpide 122: Perustetaan järjestöyhteistyötä vahvistavia rakenteita kuten järjestöfoorumeja ja järjestöneuvostoja kuntiin ja alueille.	Milloin: 2020–2023 Koordinoiva taho: STEA (koordinaatiohanke) Yhteistyökumppanit: Järjestöt, tulevat hyvinvointialueet, maakunnat, kunnat, STM
Toimenpide 123: Kunnat ja tulevat hyvinvointialueet vahvistavat yhteistyörakenteita ja -prosesseja terveys- ja mielenterveystaitojen kehittämiseksi sekä yhteisöllisyyden vahvistamiseksi osana perhekeskusten kohtaamispaikkoja, perhevalmennusta, neuvolan ja kouluterveydenhuollon terveystarkastuksia sekä varhaiskasvatuksen ja koulun toimintaa.	Milloin: 2020–2023 Koordinoiva taho: STM Yhteistyökumppanit: Kunnat, tulevat hyvinvointialueet, OKM, järjestöt
Toimenpide 124: Tehostetaan ravitsemuksen, kulttuuri- ja taidetoiminnan sekä kuntoutuksen käyttöä lisäämällä moniammatillista yhteistyötä sosiaali- ja terveydenhuollon, ravitsemuksen, liikunnan ja kulttuurin ammattihenkilöstön välillä.	Milloin: 2020–2022 Koordinoiva taho: <i>tarkentuu myöhemmin</i> Yhteistyökumppanit: Maakunnat, tulevat hyvinvointialueet, kunnat, STM, OKM
Toimenpide 125: Kunnat ja tulevat hyvinvointialueet varmistavat toimivat poikkihallinnolliset yhteistyömekanismit ja alueelliset toimintamallit lähisuhde- ja perheväkivallan ehkäisemiseksi ja uhrien auttamiseksi.	Milloin: 2020– Koordinoiva taho: STM Yhteistyökumppanit: Kunnat, tulevat hyvinvointialueet, SM, AVI

Toimenpiteet**Aikataulu, koordinoiva taho ja yhteistyötahot****Toimenpide 126:**

Osana Kansallisen mielenterveysstrategian ja itsemurhien ehkäisyohjelman toimeenpanoa ministeriöt vahvistavat yhdessä asiantuntijalaitosten ja mielenterveysjärjestöjen kanssa sosiaali- ja terveysalan ammattilaisten, koulujen ja oppilaitosten opettajien ja muilla aloilla ihmisten kanssa työskentelevien henkilöiden taitoja tunnistaa mielen hyvinvoinnin tuen tarpeet ja järjestää tukea sekä ehkäistä itsetuhoisia tekoja vaikeissa elämäntilanteissa

- kehittämällä voimavarojen tukemiseen, esimerkiksi toipumisorientaatioon, perustuvia mielenterveyttä tukevia matalan kynnyksen neuvonta-, ohjaus- ja hoitopalveluja.
- kouluttamalla eri alojen ammattihenkilöitä niin, että itsemurhavaarassa olevat tai itsemurhaa yrittäneet ihmiset tunnistetaan nykyistä paremmin ja heille tarjotaan psyykkistä ensiapua ja ohjataan asianmukaisen tuen piiriin, sekä ottamalla käyttöön vaikuttavia menetelmiä itsemurhavaarassa olevan tai itsemurhaa yrittäneen tukemiseksi
- turvaamalla järjestöjen tarjoamat matalan kynnyksen välittömät palvelut itsemurhavaarassa oleville ihmisille kasvokkain ja digitaalisesti.
- tarjoamalla itsemurhan tehneen tai sitä yrittäneen ihmisen omaisille riittävä tuki.

Milloin: 2020–2023**Koordinoiva taho:** STM**Yhteistyökumppanit:** Ministeriöt, kunnat ja alueet, OPH, asiantuntijalaitokset ja järjestöt**Toimenpide 127:**

Tulevat hyvinvointialueet, maakunnat, kunnat, järjestöt sekä yritykset kehittävät eri toimijoiden yhteisiä työskentelyalustoja kuten palvelutarjottimia ja palveluohjausta sähköistä palvelutarjotinta hyödyntäen, mitkä sovitetaan yhteen kansallisen Suomi.fi portaalin kanssa.

Milloin: 2020–2023**Koordinoiva taho:** STM**Yhteistyökumppanit:** Maakunnat, kunnat, järjestöt ja yritykset

Alatavoite 3.8: Sosiaali- ja terveysalan ammattilaisilla ja muilla ihmisten kanssa työskentelevillä henkilöillä on välineitä edistää hyvinvointia ja terveyttä sekä kykyä ehkäistä itsetuhoisia tekoja vaikeissa elämäntilanteissa

Toimenpiteet	Aikataulu, koordinoiva taho ja yhteistyötahot
Toimenpide 128: Ministeriöt tukevat hankerahoituksellaan toimintatapoja, jotka kehittävät ja uudistavat julkisen, yksityisen ja kolmannen sektorin palvelujen yhteistyötä ja palvelukokonaisuuksien muodostumista. Selvitetään rahoitusratkaisuja ja malleja myös toiminnan ylläpitoon pitkälle aikavälille sekä järjestöjen toimimista kilpailuilla markkinoilla vrt. yksityiset yritykset.	Milloin: <i>tarkentuu myöhemmin</i> Koordinoiva taho: <i>tarkentuu myöhemmin</i> Yhteistyökumppanit: Ministeriöt

Alatavoite 3.9: Ihmiset saavat sujuvasti julkisia, yksityisiä ja järjestöjen tarjoamia palveluja

Toimenpiteet	Aikataulu, koordinoiva taho ja yhteistyötahot
Toimenpide 129: Ministeriöt luovat uusia toimintatapoja tehdä yhteistyötä yksityisen sektorin ja järjestötoimijoiden kanssa hyvinvoinnin ja terveyden edistämisen kentässä.	Milloin: <i>tarkentuu myöhemmin</i> Koordinoiva taho: STM Yhteistyökumppanit: Ministeriöt

3.4 Päätöksenteolla vaikuttavuutta

Päätöksentekijät edistävät hyvinvointia, terveyttä ja turvallisuutta sekä vähentävät eriarvoisuutta koko maassa, alueellisesti ja paikallisesti. Jotta päätöksentekijät onnistuvat tässä työssä:

- hyvinvoinnin ja terveyden eriarvoisuuden kaventamiseksi on kehitetty päätöksenteon työmenetelmiä ja ne ovat aktiivisesti käytössä
- heillä on käytössään riittävästi ajantasaista tietoa hyvinvoinnin, terveyden ja turvallisuuden edistämiseksi sekä välineet arvioida vaihtoehtoisten päätösten vaikutuksia

- kehitetään menetelmiä, joiden avulla voidaan osoittaa nykyistä paremmin taloudellisten päätösten vaikutukset ihmisten hyvinvointiin, terveyteen ja turvallisuuteen
- heillä on käytössään luotettavaa ja helposti ymmärrettävää tietoa siitä, että investoinnit hyvinvointiin ovat taloudellisesti kannattavia pitkällä aikavälillä ja auttavat ehkäisemään myös turvallisuusongelmien syntymistä
- heillä on käytössään luotettavaa ja helposti ymmärrettävää tietoa hyvinvoinnin, terveyden ja turvallisuuden edistämisen menetelmien vaikuttavuudesta.

Alatavoite 4.1: Hyvinvoinnin ja terveyden eriarvoisuuden kaventamiseksi on kehitetty päätöksenteon työmenetelmiä ja ne ovat aktiivisesti käytössä

Alatavoite 4.2: Heillä on käytössään riittävästi ajantasaista tietoa hyvinvoinnin, terveyden ja turvallisuuden edistämiseksi sekä välineet arvioida vaihtoehtoisten päätösten vaikutuksia

Alatavoite 4.3: Kehitetään menetelmiä, joiden avulla voidaan osoittaa nykyistä paremmin taloudellisten päätösten vaikutukset ihmisten hyvinvointiin, terveyteen ja turvallisuuteen

Alatavoite 4.4: Heillä on käytössään luotettavaa ja helposti ymmärrettävää tietoa siitä, että investoinnit hyvinvointiin ovat taloudellisesti kannattavia pitkällä aikavälillä ja auttavat ehkäisemään myös turvallisuusongelmien syntymistä

Alatavoite 4.5: Heillä on käytössään luotettavaa ja helposti ymmärrettävää tietoa hyvinvoinnin, terveyden ja turvallisuuden edistämisen menetelmien vaikuttavuudesta

Toimenpiteet	Aikataulu, koordinoiva taho ja yhteistyötahot
Toimenpide 130: Kunnat, maakunnat ja ministeriöt vahvistavat päätösten vaikutusten ennakkoarvioinnin käyttöä kansallisella, alueellisella ja paikallisella tasolla lisäämällä tietoisuutta, ymmärrystä ja osaamista ennakkoarvioinnin käytön mahdollisuuksista päätöksenteon valmistelussa. -> Tuetaan sähköisen työkalun, tukimateriaalin ja koulutusten käyttöä.	Milloin: <i>tarkentuu myöhemmin</i> Koordinoiva taho: THL Yhteistyökumppanit: Kunnat, maakunnat, ministeriöt, Kuntaliitto
Toimenpide 131: Ministeriöt tuottavat ohjeet ennakkoarvioinnin laadun parantamiseksi ja toteutuksen tueksi.	Milloin: <i>tarkentuu myöhemmin</i> Koordinoiva taho: <i>tarkentuu myöhemmin</i> Yhteistyökumppanit: Ministeriöt

Toimenpiteet	Aikataulu, koordinoiva taho ja yhteistyötahot
Toimenpide 132: Ministeriöt varmistavat ihmisiin kohdistuvien vaikutusten ennakkoarvioinnin laadun hallituksen esitysten ennakkoarvioinnissa ottamalla käyttöön säädösvaikutusten arvioinnin laatumittariston ihmisiin kohdistuvien vaikutusten osalta.	Milloin: <i>tarkentuu myöhemmin</i> Koordinoiva taho: <i>tarkentuu myöhemmin</i> Yhteistyökumppanit: Ministeriöt
Toimenpide 133: Kuntien, tulevien hyvinvointialueiden, maakuntien ja ministeriöiden päätöksenteon prosesseihin lisätään osallisuutta tukevia menetelmiä, jotta niissä kuullaan ja osallistetaan aktiivisesti henkilöitä ja väestöryhmiä, joita päätökset koskevat. EVA-mallin jatkokehittäminen ja hyödyntäminen niin, että kuntalaiset ovat mukana. Osallisuuden hallintomallin (THL) käyttöönoton tuki.	Milloin: <i>tarkentuu myöhemmin</i> Koordinoiva taho: THL Yhteistyökumppanit: Kunnat, tulevat hyvinvointialueet, maakunnat, OM, VM, muut ministeriöt, Kuntaliitto
Toimenpide 134: Kunnat, maakunnat ja valtionhallinto ottavat uusia osallistumisen muotoja käyttöön: Tuetaan demokraatiainnovaatioiden ja uusien osallistumismuotojen kokeiluja sekä niiden käytön laajentamista. Tehdään yhteistyötä Demokratiaverkoston kanssa (Kuntaliitto).	Milloin: 2020–2025 Koordinoiva taho: VM Yhteistyökumppanit: OM, Kuntaliitto
Toimenpide 135: Julkisen hallinnon toiminta on aiempaa avoimempaa ja läpinäkyvämpää. Vaikutetaan, että valmisteluasiakirjat ja -tiedot ovat paremmin saatavilla.	Milloin: 2022–2023 Koordinoiva taho: OM Yhteistyökumppanit: VM, ministeriöt, Kuntaliitto
Toimenpide 136: Kansalaisyhteiskuntaa kuullaan valmistelussa varhaisemmin ja laajemmin: Järjestetään koulutusta, jotta erikokoiset järjestöt pystyvät paremmin osallistumaan valmisteluun ja saavat äänensä paremmin kuuluviin.	Milloin: 2021– Koordinoiva taho: VM Yhteistyökumppanit: OM, ministeriöt, Kuntaliitto

Toimenpiteet	Aikataulu, koordinoiva taho ja yhteistyötahot
Toimenpide 137: Kunnat, maakunnat ja ministeriöt sisällyttävät osallisuussuunnitelman osaksi organisaation johtamisjärjestelmää.	Milloin: <i>tarkentuu myöhemmin</i> Koordinoiva taho: <i>tarkentuu myöhemmin</i> Yhteistyökumppanit: Kunnat, maakunnat, ministeriöt, Kuntaliitto
Toimenpide 138: Päättäjien asiantuntemusta eriarvoisuutta synnyttävistä ja vähentävistä asioista vahvistetaan monipuolisen ja monikanavaisen viestinnän ja vaikuttamisen keinoin. EVAn käyttöönotto. Sosiaalisesti kestävät-kunnat työn toimenpiteet.	Milloin: <i>tarkentuu myöhemmin</i> Koordinoiva taho: <i>tarkentuu myöhemmin</i> Yhteistyökumppanit: Ministeriöt, Kuntaliitto
Toimenpide 139: Ministeriöt kehittävät veropolitiikkaa ja tukikäytäntöjä terveyttä ja hyvinvointia edistävään suuntaan. Arvioidaan mahdollisuuksia vahvistaa kulttuurihyvinvoinnin edistämistä kehittämällä veropolitiikkaa ja tukikäytäntöjä.	Milloin: <i>tarkentuu myöhemmin</i> Koordinoiva taho: <i>tarkentuu myöhemmin</i> Yhteistyökumppanit: Ministeriöt
Toimenpide 140: Valtiovarainministeriö huolehtii, että veroratkaisuissa tehdään ihmisiin kohdistuvien vaikutusten arviointia.	Milloin: <i>tarkentuu myöhemmin</i> Koordinoiva taho: VM Yhteistyökumppanit: STM, THL
Toimenpide 141: Terveyden ja hyvinvoinnin laitos kokoaa yhteen tutkimustietoa hyvinvoinnin, terveyden ja turvallisuuden edistämisen (ml. kulttuurihyvinvointi) sekä eriarvoisuuden kaventamisen kustannusvaikuttavuudesta ja vaikutuksista kansantalouteen. Lisäksi tunnistetaan tietoaaukot, joihin tarvittaessa tuotetaan uutta tietoa ja pyritään saamaan indikaattoritieto mahdollisimman ajantasaisena käyttöön.	Milloin: <i>tarkentuu myöhemmin</i> Koordinoiva taho: THL Yhteistyökumppanit: Taiku 3, Taike, järjestöt

Toimenpiteet	Aikataulu, koordinoiva taho ja yhteistyötahot
Toimenpide 142: Terveiden ja hyvinvoinnin laitos kehittää hyvinvoinnin, terveyden ja turvallisuuden (ml. kulttuurihyvinvointi) edistämisen sekä eriarvon kaventamisen seurannan välineitä yhteistyössä muiden tutkimuslaitosten kanssa. Lisäksi tehostetaan jo olemassa olevien seurantavälineiden hyödyntämistä.	Milloin: <i>tarkentuu myöhemmin</i> Koordinoiva taho: THL Yhteistyökumppanit: TTL, Taiku 3, Taike
Toimenpide 143: Ministeriöt kartoittavat ja kehittävät hyvinvoinnin ja terveyden edistämisen digitaalisesti toteutettavia prosesseja esimerkiksi asukkaiden omatoimisuuden lisäämiseksi, digitaalisten yhdyspintojen muodostamiseksi, osallisuusmenetelmien kehittämiseksi, tietovarannon keräämiseksi ja tiedolla johtamisen tueksi.	Milloin: <i>tarkentuu myöhemmin</i> Koordinoiva taho: VM Yhteistyökumppanit: Ministeriöt
Toimenpide 144: Aloitetaan vakavien tapaturmien tilastointi ja seuranta.	Milloin: <i>tarkentuu myöhemmin</i> Koordinoiva taho: STM Yhteistyökumppanit: THL, SM

LIITTEET

Liite 1. Hyvinvoinnin, terveyden ja turvallisuuden edistäminen 2030 – valtioneuvoston periaatepäätös

Tavoitteet ja päämäärä

Hyvinvoinnin, terveyden ja turvallisuuden edistämisen periaatepäätöksellä hallitus linjaa niitä pitkän aikavälin toimia, joilla suomalaisten hyvinvoinnin ja terveyden eriarvoisuus saadaan vähenemään vuoteen 2030 mennessä. Hallituksen päämääränä on turvata suomalaisten kestävä hyvinvointi kaikissa väestö- ja ikäryhmissä. Tämä voi toteutua, kun ihmiset voivat mahdollisimman hyvin, heillä on hyvä opiskelu-, työ- ja toimintakyky ja he kokevat voivansa vaikuttaa omiin asioihinsa.

Yhteiskunnallisessa muutoksessa tarvitaan uudenlaisia ratkaisuja, joissa hyvinvointia, terveyttä ja turvallisuutta edistetään kaikissa elämänvaiheissa ja -tilanteissa. Julkisen hallinnon ja rakenteiden muutos tukee kaikkien ihmisten omaa toimijuutta ja arjen sujuvuutta. Periaatepäätös tukee hallitusohjelman toimeenpanoa ja vahvistaa hyvinvointitalousajattelua. Se on osa YK:n kestävä kehityksen tavoiteohjelman (Agenda 2030) toimeenpanoa Suomessa.

Periaatepäätöksen tavoitteiden saavuttaminen edellyttää toimia kaikilla hallinnonaloilla. Toimien johdosta:

- Hyvinvoinnin, terveyden ja turvallisuuden eriarvoisuus vähenee
- Toiminnan painopiste siirtyy hyvinvoinnin, terveyden ja turvallisuuden edistämiseen, työ-, opiskelu- ja toimintakyvyn tukemiseen sekä ongelmien ehkäisyyn
- Työelämän monimuotoisuus lisääntyy, jokaisen työikäisen työpanos on tärkeä ja sen antamiselle luodaan mahdollisuus
- Julkishallinto, kansalaisyhteiskunta, yritykset ja elinkeinoelämä tekevät yhteistyötä ihmisten hyvinvoinnin vahvistamiseksi
- Ymmärrys ihmisten hyvinvoinnista edellytyksenä kestäväälle talouskasvulle ja yhteiskunnan sekä talouden vakaudelle lisääntyy
- Ihmisten käytössä on monipuolisia keinoja edistää hyvinvointia, terveyttä ja turvallisuutta
- Palvelu- ja etuusjärjestelmä edistävät hyvinvointia ja terveyttä kokonaisvaltaisesti ja niissä turvataan kielellisen yhdenvertaisuuden toteutuminen

- Digitaaliset ratkaisut tukevat kaikkien ihmisten mahdollisuuksia toimia ja käyttää palveluja sekä ovat turvallisia
- Eri hallinnonaloilla on yhteiset tavoitteet, jotka pohjautuvat yksilöiden ja yhteisöjen lähtökohtien sekä niihin yhteydessä olevien tekijöiden parempaan ymmärtämiseen.

Periaatepäätöksessä on neljä painopistettä, joihin liittyvät toimenpiteet kuvataan tarkemmin erikseen valmisteltavassa toimeenpanosuunnitelmassa. Painopisteet ovat:

1. Kaikille mahdollisuus osallisuuteen
2. Hyvät arkiympäristöt
3. Hyvinvointia, terveyttä ja turvallisuutta edistävä toiminta ja palvelut
4. Päätöksenteolla vaikuttavuutta

Painopiste 1. Kaikille mahdollisuus osallisuuteen

Ihmiset kokevat olevansa yhdenvertaisia ja osallisia, kun:

- heillä on mahdollisuus riittävään toimeentuloon ja he eivät koe köyhyyttä
- heillä on riittävät tiedot, taidot ja mahdollisuudet vaikuttaa ja osallistua demokraattiseen päätöksentekoon
- heillä on mahdollisuus oppia ja kehittää itseään kaikissa elämän vaiheissa
- heillä on turvallinen ja terveellinen koti jossa asua
- he voivat osallistua työelämään yhdenvertaisesti ja syrjimättömästi
- he osaavat ja voivat käyttää erilaisia digitaalisia palveluja
- heillä on mahdollisuus mielekkääseen vapaa-ajan toimintaan ja harrastamiseen
- nuoret kokevat voivansa toimia ja vaikuttaa mielekkäästi
- vähemmistöryhmät ja maahanmuuttajat pääsevät antamaan täyden panoksensa yhteiskunnassa
- kieli- ja kulttuurivähemmistöihin kuuluvilla ja pakolaistaustaisilla maahanmuuttajilla terveys on kohentunut yhtä hyväksi kuin väestöllä keskimäärin

Painopiste 2. Hyvät arkiympäristöt

Ihmisille hyvä arkiympäristö on terveellinen¹, turvallinen, esteetön ja esteettinen, kun se:

- kannustaa toimimaan oman hyvinvoinnin ja terveyden edistämiseksi sekä tukee opiskelu-, työ- ja toimintakykyä
- tukee yhteisöllisyyttä ja sosiaalista yhteenkuuluvuutta sekä vähentää asuinalueiden eriytymistä
- vahvistaa mielenterveystaitoja ja mielenterveyttä
- kannustaa fyysiseen aktiivisuuteen ja antaa yhdenvertaiset mahdollisuudet liikkumiseen ja lähiluonnosta sekä kulttuuriympäristöstä nauttimiseen
- tarjoaa kaikille mahdollisuuden laadukkaaseen ravitsemukseen
- ennaltaehkäisee rakennusten ja elinympäristön mahdollisesti aiheuttamia haittoja
- kannustaa toimintatapoihin, joilla suojataan väestöä tartunnoilta ja vastustuskykyisiltä taudinaiheuttajilta
- vähentää päihteiden käytöstä, tupakasta ja pelaamisesta aiheutuvia haittoja ihmisille, heidän läheisilleen ja lähiympäristölleen
- auttaa estämään lähisuhde- ja perheväkivaltaa, onnettomuuksia ja vammautumisia.

Painopiste 3. Hyvinvointia, terveyttä ja turvallisuutta edistävä toiminta ja palvelut

Ihmiset tarvitsevat hyvinvointia, terveyttä ja turvallisuutta edistävää toimintaa sekä laadukkaita ja yhdenvertaisia palveluja. Tämä tarkoittaa sitä, että:

- hyvinvoinnin, terveyden ja turvallisuuden edistäminen on osa kuntien ja alueiden johtamista, toimintaa ja yhteistyötä
- yhteisöllinen toiminta ja palvelut ehkäisevät ennalta ongelmien syntyä ja ovat oikea-aikaisia
- työpaikoilla on aktiivisessa käytössä keinoja tukea ihmisten hyvinvointia
- palvelut ja etuudet on sovitettu yhteen toimintakykyä edistäviksi
- kuntoutus ja kuntouttava työtoiminta tukevat ihmisten työkykyä ja mahdollisuuksia työhön
- ihmiset voivat vaikuttaa ja toimia tarvitsemiaan palveluja koskevissa asioissa
- yhteistyörakenteet mahdollistavat vaikuttavan yhteistyön eri hallinnonalojen ja järjestöjen välillä

¹ Rakennusten terveellisuutta koskevia toimia linjataan valtioneuvoston periaatepäätöksessä Terveet tilat 2028 -toimenpideohjelmasta.

- sosiaali- ja terveysalan ammattilaisilla ja muilla ihmisten kanssa työskentelevillä henkilöillä on välineitä edistää hyvinvointia ja terveyttä sekä kykyä ehkäistä itsetuhoisia tekoja vaikeissa elämäntilanteissa
- ihmiset saavat sujuvasti yhteen toimivia julkisia, yksityisiä ja järjestöjen tarjoamia palveluja

Painopiste 4. Päätöksenteolla vaikuttavuutta

Päätöksentekijät edistävät hyvinvointia, terveyttä ja turvallisuutta sekä vähentävät eriarvoisuutta koko maassa, alueellisesti ja paikallisesti. Jotta päätöksentekijät onnistuvat tässä työssä:

- hyvinvoinnin ja terveyden eriarvoisuuden kaventamiseksi on kehitetty päätöksenteon työmenetelmiä ja ne ovat aktiivisesti käytössä
- heillä on käytössään riittävästi ajantasaista tietoa hyvinvoinnin, terveyden ja turvallisuuden edistämiseksi sekä välineet arvioida vaihtoehtoisten päätösten vaikutuksia
- kehitetään menetelmiä, joiden avulla voidaan osoittaa nykyistä paremmin taloudellisten päätösten vaikutukset ihmisten hyvinvointiin, terveyteen ja turvallisuuteen
- heillä on käytössään luotettavaa ja helposti ymmärrettävää tietoa siitä, että investoinnit hyvinvointiin ovat taloudellisesti kannattavia pitkällä aikavälillä ja auttavat ehkäisemään myös turvallisuusongelmien syntymistä
- heillä on käytössään luotettavaa ja helposti ymmärrettävää tietoa hyvinvoinnin, terveyden ja turvallisuuden edistämisen menetelmien vaikuttavuudesta.

Toimeenpano ja seuranta

Valtioneuvoston periaatepäätöksen toimeenpanoon valmistellaan toimeenpanosuunnitelma, jossa määritellään tarkemmin tarvittavat toimet, niiden seuranta ja arviointi, vastuutahot ja aikataulutus vuoteen 2030 saakka. Ministeriöiden ja eri hallinnonalojen asiantuntijoista koottava yhteistyöfoorumi ohjaa ja seuraa toimeenpanoa. Toimeenpanoon osallistuvat ministeriöt ja niiden alaiset virastot ja laitokset, muut tutkimus- ja kehittäislaitokset, neuvottelukunnat, kunnat, alueelliset toimijat, järjestöt, koulutusorganisaatiot, yritykset sekä muut palvelujen tuottajat.

Toimeenpanon toteutuksen rahoituksesta päätetään erikseen toimeenpanosuunnitelman mukaisesti. Ministeriöt vastaavat omalla hallinnonalallaan siitä, että periaatepäätöksen toimet toteutetaan.

Toimeenpano edellyttää yhteistyötä kaikkien toimeenpanoon osallistuvien kanssa. Yhteistyö hyödyntää verkostoja ja perustuu kumppanuudelle. Toimeenpanon onnistumiseksi on tärkeää, että eri hallinnonalat ottavat huomioon periaatepäätöksen linjaukset rahoittaessaan oman hallinnonalansa toimintaa. Periaatepäätöksen toimeenpanossa otetaan huomioon hallitusohjelman linjaukset ja hyödynnetään meneillään olevia hallituksen kärkihankkeita sekä muita tutkimus- ja kehittämishankkeita. Toimeenpanosta viestitään avoimesti ja vuorovaikutteisesti.

Toimeenpanosuunnitelman toteutumisen seurantaan yhteen sovittaa sosiaali- ja terveysministeriö. Seuranta toteutetaan sähköisen seuranta-alustan avulla ja siinä hyödynnetään mahdollisuuksien mukaan jo olemassa olevia seurantajärjestelmiä. Seurantaan ja arviointiin sovitaan yhteiset indikaattorit kuvaamaan toteutettuja toimenpiteitä sekä saavutettuja tuloksia. Indikaattoreiden valinnassa otetaan huomioon kansainväliset sitoumukset ja raportointitarpeet (esimerkiksi kestävän kehityksen tavoitteet, tarttumattomien tautien tavoitteet, ym.). Toimeenpanon etenemisestä raportoidaan säännöllisesti yhteistyöfoorumille sekä valtioneuvostolle. Lisäksi toimeenpanon tilanne annetaan tiedoksi eduskunnalle joka neljäs vuosi.

Hyvinvointi, terveys ja turvallisuus jakautuvat epätasaisesti

Suomi on monilla mittareilla mitattuna yksi maailman hyvinvoivimmista ja turvallisimmista maista. Väestön hyvinvointi, terveys ja sisäinen turvallisuus ovat tiiviissä yhteydessä toisiinsa. Suomalaiset voivat nykyisin keskimäärin hyvin. Positiivisesta kehityksestä huolimatta eriarvoisuuden merkit väestön hyvinvoinnissa, terveydessä ja turvallisuudessa ovat kuitenkin edelleen olemassa ja osa niistä on lisääntynyt. Tästä osoituksena ovat muun muassa seuraavat:

- Suomalaisista on köyhiä lähes 9 prosenttia. Vuonna 2018 toimeentulotuen varassa olevissa kotitalouksissa asuvia oli 326 182 työikäistä henkilöä. Lapsiperheiden köyhyys siirtyy yli sukupolven. Pitkäaikaisesti toimeentulotuen asiakkaana olleiden vanhempien lapsista lähes puolet on myös itse toimeentulotuen asiakkaana nuorina aikuisina. Lyhytaikaisesti asiakkaana olleiden vanhempien lasten vastaava luku on 35 prosenttia. Iäkkäissä köyhyys kohdistuu erityisesti yli 75-vuotiaisiin naisiin. Naisen keskimääräistä pienempi eläke ja pidempi elinikä yhdistettynä yksin asumisen yleisyyteen tarkoittaa kasvanutta pienituloisuuden riskiä.
- Suurin osa nuorista voi hyvin, silti eriarvoisuus hyvinvoinnissa ja terveydessä on edelleen vakava ongelma. Eriarvoisuus hyvinvoinnissa ja terveydessä ilmenee luki-ossa ja ammatillisissa oppilaitoksissa opiskelevien välillä sekä sukupuolten välillä. Myös alueelliset erot koetussa hyvinvoinnissa sekä palveluihin pääsyssä ovat suuria.

- Nuorten työllisyysaste on hieman kohentunut työllisyysasteen kohentumisen myötä. Silti noin joka kymmenes 15–24-vuotiaista nuorista ei opiskele eikä ole työelämässä. Tässä ryhmässä on paljon nuoria, jotka eivät koe tulevaisuuttaan postii-visena, mikä lisää syrjäytymisen riskiä. Varusmiespalveluksesta vapauttaminen ja palveluksen keskeyttäminen on riski erityisesti nuorten miesten syrjäytymiseen. Varusmiespalveluksesta vapautettujen määrä oli kutsunnoissa 20 % (vuonna 2019) ja palveluksensa keskeyttäneiden osuus on vaihdellut 2010-luvulla 13–16 prosentin välillä.
- Suomi on ainoana EU-maana onnistunut puolittamaan asunnottomuuden. Nuorten alle 25-vuotiaiden asunnottomuus on kuitenkin lisääntynyt. Asunnottomuus on erityisesti suurten kaupunkien ongelma, yli puolet asunnottomista on helsinkiläisiä.
- Pitkäaikaistyöttömien määrä on edelleen suuri ja esimerkiksi vähän koulutettujen ja osatyökykyisten työllisyysaste on yhä matala. Jo työssä olevien osaaminen vanhenee. Samanaikaisesti työnantajat raportoivat osaavan työvoiman puutteesta.
- Mielenterveyden häiriöt ovat suurin yksittäinen syy työkyvyttömyyseläkkeisiin. Niiden vuoksi määrättiin 43 prosenttia työkyvyttömyyseläkkeistä vuonna 2018.
- Ongelmat hyvinvoinnissa, terveydessä ja turvallisuudessa kasaantuvat vain osalle ihmisistä. Esimerkiksi:
 - Suurituloisten naisten elinajanodote on noin viisi vuotta pidempi kuin pienituloisimpien naisten. Miehillä vastaava ero on yli 10 vuotta. Samoin eri alueilla asuvien ihmisten hyvinvoinnissa ja terveydessä on merkittäviä eroja.
 - Alkoholin ongelmakäyttö ja tupakointi ovat keskeisimpiä sosiaaliryhmien välisten terveyserojen selittäjiä.
 - Lähes kolmannes rahapeliutuotoista tulee eläkeläisiltä, työttömiltä ja lomautetuilta.
 - Alle viisi prosenttia väestöstä tekee yli puolet kaikista rikoksista ja 10% väestöstä kokee yli kaksi kolmasosaa kaikesta väkivallasta.
 - Vangeilla päihderiippuvuus on jopa kymmenkertaista verrattuna aikuisen väestöön keskimäärin.
- Kansanterveyden hyvä kehitys on pysähtynyt. Lihavuus ja masennus ovat yleistyneet työikäisessä väestössä ja suomalaisten elinajanodote on jopa laskenut hiukan.

- Yksinasuvissa työkyvyttömiä tai pitkäaikaisesti sairaiden osuus on yli kaksinkertainen ei yksinasuviin verrattuna. Yksin asuvat käyttävät muita enemmän monia sosiaalietuuksia, kuten asumis- ja toimeentulotukea.
- Huoltosuhde heikkenee voimakkaasti seuraavan kymmenen vuoden aikana iäkkäiden määrän lisääntyessä. Hyväkuntoisten iäkkäiden ja palveluja tarvitsevien määrä kasvaa samaan aikaan, kun palveluja tuottavien ja rahoittavien työikäisten määrä vähenee. Suomalaiset ovat entistä iäkkäämpiä myös kansainvälisesti vertailtaessa. Väestöennusteen mukaan yli 65-vuotiaiden osuus väestöstä vuoteen 2030 mennessä kasvaa n. 20 prosentista 26 prosenttiin.

Eriarvoistumisen ja eriytymisen ehkäisy edellyttää yhteisiä tavoitteita ja toimintaa

Hyvinvointiin, terveyteen, turvallisuuteen ja eriarvoisuuteen liittyvät ongelmat ovat merkittäviä, eikä niihin ole yksinkertaisia ratkaisuja. Ongelmien ratkaisu edellyttää rahaa, rakenteellisia muutoksia ja isoja sekä pieniä arjen tekoja. Rakenteelliset muutokset tarkoittavat myös ajattelutavan sekä toiminnan rohkeaa muutosta, mikä ei onnistu ilman eri hallinnonalojen yhteisiä tavoitteita ja yhteistyötä. Näitä linjataan tässä valtioneuvoston periaatepäätöksessä.

Eriarvoistumisen ja eriytymisen ehkäisy on panostamista hyvinvoinnin, terveyden ja turvallisuuden edistämiseen ja ennaltaehkäisyyn. Huono-osaisuuteen ja sen syihin on puuttuttava kaikissa väestö- ja ikäryhmissä. Toimenpiteiden toteutus edellyttää pitkäjänteisyyttä ja vaikuttavuuden seurantaa myös talouden näkökulmasta. Hallinnonalojen lisäksi toimeenpanoon mukaan tarvitaan kansalaisyhteiskunta, yritykset, tutkimuslaitokset ja muut relevantit toimijat.

Suomi on sitoutunut YK:n kestävän kehityksen tavoiteohjelman (Agenda 2030) toimeenpanoon. Ohjelma tähtää kehitykseen, jossa otetaan ympäristö, talous ja ihminen huomioon tasavertaisesti. Suomessa tavoiteohjelman toimeenpanon painopisteinä on saavuttaa hiilineutraali ja resurssiviisas sekä yhdenvertainen, tasa-arvoinen ja osaava Suomi vuoteen 2030 mennessä. Tavoitteiden saavuttaminen vaatii toimia väestöryhmiä eriyttävän ja eriarvoistavan kehityksen ehkäisyyn. Tämä periaatepäätös toteuttaa kestävän kehityksen tavoiteohjelman toimeenpanoa.

Liite 2. Periaatepäätöksen valmistelu

MUISTIO

1(1)

Periaatepäätöksen valmistelu

Periaatepäätöstä ja sen toimeenpanosuunnitelmaa on valmisteltu Terveys 2015 –ohjelman päätyttyä. Työ on edennyt vuorovaikutteisena prosessina sidosryhmien kanssa. Työskentelyn eri vaiheisiin on osallistunut yli 200 asiantuntijaa, jotka edustavat muun muassa eri ministeriöitä, asiantuntija- ja tutkimusorganisaatioita, julkisia palveluja kuten kuntia ja sairaanhoitopiirejä, sosiaalialan osaamiskeskustoja, aluehallintovirastoja, maakuntien liittoja ja järjestöjä.

Valmistelussa on otettu huomioon hallinnonalojen tilanne- ja kehitysarviot. Valmistelussa on painotettu muun muassa eri hallinnonalojen sitoutumista yhteisiin tavoitteisiin ja toimeenpanoon sekä riittävän konkreettista toimeenpanosuunnitelmaa.

Periaatepäätöksestä pyydettiin lausunnot ministeriöiltä. Lausunnon antoivat liikenne- ja viestintäministeriö, opetus- ja kulttuuriministeriö, oikeusministeriö, sisäministeriö, työ- ja elinkeinoministeriö, valtiovarainministeriö, ympäristöministeriö ja valtioneuvostonkanslia. Maa- ja metsätalousministeriö ja puolustusministeriö eivät antaneet lausuntoa. Ne ovat osallistuneet valmisteluun, ja niiden esittämät muutokset on tehty periaatepäätökseen. Lausunnonantajat pitivät pääsääntöisesti periaatepäätöstä tarpeellisena sekä kannattivat ehdotuksen tavoitteita. Periaatepäätöksen painopisteisiin, toimeenpanoa kuvaavaan kappaleeseen sekä taustaan tehtiin tarkennuksia ja täydennyksiä lausuntojen perusteella.

Viimeisimmät sidosryhmätyöpajat järjestettiin syksyllä 2020 virtuaalityöpajoina, joissa toimeenpanosuunnitelmaa työstettiin eteenpäin tarkentamalla toimenpiteitä sekä tunnistamalla vielä yhteistyökumppaneita eri toimenpiteisiin. Lisäksi virtuaalityöpajoissa kerättiin myös näkemyksiä sidosryhmiltä suunnitelman hyödyntämiseen. Viiteen sidosryhmätyöpajaan osallistui yliopistojen ja ammattikorkeakoulujen ym. tutkimus- ja kehittämisorganisaatioiden edustajia, järjestöjen edustajia, kuntien ja kuntayhtymien edustajia, ammattiliittojen edustajia sekä ministeriöiden alaisia laitoksia.

Liite 3. Toimeenpanosuunnitelmassa käytetyt lyhenteet

ARA	Asumisen rahoitus- ja kehittämiskeskus
AVI	aluehallintovirasto
FCG	Finnish Consulting Group Oy
KELA	Kansaneläkelaitos
MMM	maa- ja metsätalousministeriö
OM	oikeusministeriö
OPH	Opetushallitus
OKM	opetus- ja kulttuuriministeriö
POHA	Poliisihallitus
SM	sisäministeriö
SPEK	Suomen pelastusalan keskusjärjestö
STEA	Sosiaali- ja terveysjärjestöjen avustuskeskus
STM	sosiaali- ja terveysministeriö
STUK	säteilyturvakeskus
Taite	Taiteen edistämiskeskus
TAIKU 3	Terveyttä ja hyvinvointia edistävän taide- ja kulttuuritoiminnan yhteistyöryhmä
Taikusydän	taiteen ja hyvinvoinnin yhteyksien monialaisen koordinaation, kehittämisen ja viestinnän valtakunnallinen yhteistyöverkosto
TEM	työ- ja elinkeinoministeriö
THL	Terveyden ja hyvinvoinnin laitos
TTL	Työterveyslaitos
Tulevat hyvinvointialueet	näillä tarkoitetaan sote-uudistuksessa perustettavia hyvinvointialueita, jotka ovat kunnista ja valtiosta erillisiä julkisoikeudellisia yhteisöjä
Valvira	Sosiaali- ja terveysalan lupa- ja valvontavirasto
VM	valtiovarainministeriö
VNK	valtioneuvoston kanslia
VRN	Valtion ravitsemusneuvottelukunta
YM	ympäristöministeriö

SNELLMANINKATU 1, HELSINKI
PL 23, 00023 VALTIONEUVOSTO
valtioneuvosto.fi
julkaisut.valtioneuvosto.fi

ISBN: 978-952-383-670-9 PDF
ISSN: 2490-0966 PDF